

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Katedra sociologie

Bakalářská práce

2015

Pavel Mlej

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Katedra sociologie

Pavel Mlej

**Problematika zakládání rodin v kontextu
kvality života**

Bakalářská práce

Praha 2015

Autor práce: **Pavel Mlej**

Vedoucí práce: **Mgr. Kamila Vlčková**

Rok obhajoby: 2015

Bibliografický záznam

Mlej, Pavel. *Problematika zakládání rodin v kontextu kvality života*. Praha, 2015. 49 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií. Katedra sociologie. Vedoucí diplomové práce Mgr. Kamila Vlčková

Abstrakt

Cílem této práce je provést deskripci oblasti zakládání rodin, odhalit, zda kvalita života hraje roli při zakládání rodin, s důrazem na vliv vybraného aspektu a komparace vybraných dat v České republice a Švédsku. V první části je popsán termín rodina, změna instituce rodiny a posléze změna v zakládání rodin pomocí vybraných dat. Dále se tato část zabývá pojmem kvalita života, různými modely kvality života a v neposlední řadě termínem welfarestate, jeho historií a typologií. V další části pak práce komparuje Českou republiku a Švédsko v oblastech týkajících se zakládání rodiny a kvality života, konkrétně pak finanční oblasti, jakožto vybraného aspektu kvality života. Poslední část pak diskutuje celou problematiku a nastiňuje možná řešení.

Abstract

The main objective of this work is to perform the description of the founding families, to reveal, whether the quality of life plays a role in the founding families, with emphasis on the impact of a selected aspect and comparison of selected data in the Czech Republic and Sweden. The first part describes the term family, the change of the family and then the change in the founding families using the selected data. Next part deals with the concept of quality of life, different models of QOL and with the term welfare state, its history and typology. In the next part is the Czech Republic and Sweden in areas related to founding families and QOL, specifically the financial sector, as a selected aspect of QOL, compared. The last part discusses the whole issue and outlines possible solutions.

Klíčová slova

zakládání rodin, kvalita života, welfarestate, ČR, Švédsko

Keywords

Founding families, quality of life, welfarestate, the Czech Republic, Sweden

Rozsah práce: 57 095 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 11.5.2015

..... Pavel Mlej

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval všem, kteří mě při psaní bakalářské práce podporovali. Největší poděkování patří vedoucí práce Mgr. Kamile Vlčkové za odborné vedení a podnětné připomínky k mé práci.

**Institut sociologických studií
Projekt bakalářské práce**

TEZE BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta sociálních věd
Institut sociologických studií

PŘEDPOKLÁDANÝ NÁZEV BAKALÁŘSKÉ PRÁCE:

Problematika zakládání rodin v kontextu s kvalitou života

AUTOR: Pavel Mlej

KONZULTANT: Mgr. Kamila Vlčková

1. Vymezení předmětu zkoumání a strukturace výzkumného tématu

V poslední době vyvstává otázka, zda instituce rodiny prochází změnou, jaká tato změna je a jak se mění zakládání rodin. Proto se zaměřím na problematiku zakládání rodin, koncept života a jejich možné propojení. Právě toto možné propojení bude středobodem mého zkoumání. Dalším předmětem zkoumání bude podpora státu rodinám. V této části bych chtěl načrtnout současnou podporu, což by mělo pomoci ilustrovat současné nástroje veřejné a sociální politiky, a popřípadě navrhnout změny, které by měly pozitivní dopady na zakládání rodin.

2. Teoretická východiska

Základním pojmem pro tuto práci je termín rodina. Rodina není definována jednoznačně. Tyto definice závisí na hledisku disciplíny vědy, která rodinu zkoumá. Jde například o sociologii, demografii, psychologii a právo.

V psychologickém slovníku je rodina definována následovně: *„Je to společenská skupina spojená manželstvím nebo pokrevními vztahy a odpovědností a vzájemnou pomocí.“*

Další definice rodiny uvádí Josef Výrost v knize Aplikovaná sociální psychologie. Například definice J. Langmaiera a M. Kňourové: *„Rodina je institucionalizovaná biosociální skupina, vytvořená přinejmenším ze dvou členů odlišného pohlaví, mezi nimiž neexistuje pokrevní pouto, a u jejich dětí.“*

Josef Výrost v téže knize uvádí také definici J. Odehnala: *„Rodina je jakýmsi nejuniverzálnějším socializačním činitelem, který poskytuje jedinci identifikační vzory, seznamuje ho s předpokládaným chováním pro mužskou a ženskou roli. Učí jedince reagovat žádoucím způsobem v procesu interakce a umožňuje mu i praktické ověření získaných dovedností v rámci rodiny. Uplatňuje se jako regulátor chování jedince a poskytuje mu společensky žádoucí normy. Pod vlivem rodinného působení se vytváří postoje k personálnímu okolí, sobě samému i společnosti obecně.“*

Nejdůležitějším teoretickým konceptem je koncept kvality života (anglicky quality of life, QOL). Tento koncept zasahuje do mnoha vědních oborů, proto stejně jako u termínu rodina není definice tohoto konceptu jednoduchá a velmi záleží na tom, z jakého oboru na tento koncept bude nahlíženo. Společným znakem pro všechny definice je to, že tyto definice obsahují údaje o fyzickém, psychickém a sociálním stavu jedince. WHO definuje kvalitu života jako jedincovu percepci jeho pozice v životě v kontextu své kultury a hodnotového systému a ve vztahu k jeho cílům.

Mühlpachruvádí takovouto definici: „*OSN ve svém programu Agenda on Ageingforthe 21 Century rozeznává šest základních oblastí QOL: psychologickou, fyziologickou (medicínskou), ekonomickou, sociální, duchovní a environmentální.*“ Další definici uvádí Křivohlavý: „*Zdraví je celkový (tělesný, psychický, sociální a duchovní) stav člověka, který mu umožňuje dosahovat optimální kvality života a není překážkou obdobnému snažení druhých lidí. Kvalita života je definována s ohledem na spokojenost daného člověka s dosahováním cílů určujících směřování jeho života.*“ A také Motlová s Dragomireckou: „*Kvalita života je to, jak jedinec vnímá své postavené ve světě v kontextu kultury a hodnotových systémů, ve kterých žije, a ve vztahu k jeho cílům očekáváním, životnímu stylu a zájmům.*“

Zdroje:

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. (2000). Psychologický slovník. Praha: Portál.

Kvalita života: sborník příspěvků z konference, konané dne 25.10.2004 v Třeboni, Kongresový sál hotelu Aurora. Editor Helena Hnilicová. Kostelec nad Černými lesy: Institut zdravotní politiky a ekonomiky, 2004, 120 s. ISBN 80-866-2520-6.

MOTLOVÁ, L., DRAGOMIRECKÁ, E. *Schizofrenie a kvalita života.* Psychiatrie, 2003, roč. 7, č.1., s 84-90.

Scholagerontologica. 1. vyd. Editor Pavel Mühlpachr. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2005, 314 s. ISBN 80-210-3838-1.

VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I. (1998). Aplikovaná sociální psychologie I. Praha: Portál.

3. Cíle bakalářské práce

Cílem této práce je popsat změnu v oblasti zakládání rodin a popsat, jakou úlohu má v této změně kvalita života. Práce má za úkol zjistit, co a jakým způsobem lidi nejvíce ovlivňuje při rozhodování, zda založit rodinu, s důrazem na vliv kvality života.

4. Výzkumné otázky a hypotézy

Co ovlivňuje rozhodnutí založit rodinu?

Jak stát podporuje zakládání rodin?

Má na toto rozhodnutí vliv kvalita života, popřípadě jaký je tento vliv?

5. Metody a prameny

Pro praktickou část jsem zvolil sekundární analýzu dat. Mým cílem bude provést komparaci známých výsledků již provedených výzkumů a podrobit je přezkoumání, a dále zkoumat možné vlivy a souvislosti zakládání rodin s konceptem kvality života. V práci budou rozebrány indikátory měření kvality života a s jejich pomocí bude provedena analýza známých dat z mezinárodních šetření.

6. Předpokládaná struktura bakalářské práce

- 1) Úvod
- 2) Teoretická východiska
- 3) Metody
- 4) Deskriptivní část
- 5) Analytická část
- 6) Závěry

7. Základní literatura k tématu

MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993, 124 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), sv. 3. ISBN 80-901-4247-8.

MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. Ilustrace Vladimír Jiránek. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, 311 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), 38. sv. ISBN 80-864-2958-X.

MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. Vyd. 2., upr. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002, 250 s. *Základy sociologie*, sv. 8. ISBN 80-864-2905-9.

STANEK, Vojtech. *Sociálna politika*. 1. vyd. Bratislava: Sprint, 2006, 391 s. ISBN 80-890-8566-0.

Elektronické zdroje:

Národní koncepce rodinné politiky 2005:

http://www.mpsv.cz/files/clanky/2125/koncepce_rodina.pdf

Národní zpráva o rodině MPSV 2004:

http://www.mpsv.cz/files/clanky/899/zprava_b.pdf

Web Centra pro výzkum veřejného mínění: <http://cvvm.soc.cas.cz/>

Web Českého statistického úřadu: <http://www.czso.cz/>

Web Eurostatu: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>

Web OECD BetterLife Index: <http://www.oecd.org/newsroom/BLI2013-Country-Notes.pdf>

Obsah

ÚVOD.....	12
1. VYMEZENÍ PROBLÉMU	13
2. CÍLE PRÁCE	13
3. RODINA.....	14
3.1 <i>Definice pojmu.....</i>	<i>14</i>
3.2 <i>Zakládání rodin.....</i>	<i>14</i>
3.3 <i>Faktory ovlivňující zakládání rodin.....</i>	<i>19</i>
3.4 <i>Změna instituce rodiny.....</i>	<i>19</i>
3.4.1 <i>Teorie změny instituce rodiny</i>	<i>20</i>
3.4.2 <i>Teorie racionální volby.....</i>	<i>21</i>
3.4.3 <i>Teorie životní dráhy</i>	<i>21</i>
3.4.4 <i>Globalizační teorie.....</i>	<i>21</i>
4. KVALITA ŽIVOTA.....	21
4.1 <i>Definice konceptu kvality života</i>	<i>22</i>
4.2 <i>Modely kvality života</i>	<i>22</i>
4.2.1 <i>Model kvality života Centra pro podporu zdraví Univerzity Toronto</i>	<i>23</i>
4.2.2 <i>Model čtyř kvalit života.....</i>	<i>23</i>
4.2.3 <i>Model kvality života pracovníků kanadské armády.....</i>	<i>24</i>
4.2.4 <i>Model indikátorů kvality života pro Evropskou unii</i>	<i>25</i>
5. WELFARE STATE.....	27
5.1 <i>Definice pojmu.....</i>	<i>27</i>
5.2 <i>Historie welfare state.....</i>	<i>27</i>
5.3 <i>Typologie welfare state.....</i>	<i>29</i>
5.3.1 <i>Titmussova typologie.....</i>	<i>29</i>
5.3.2 <i>Esping-Andersenova typologie.....</i>	<i>30</i>
5.4 <i>Modely welfare state v ČR a ve Švédsku.....</i>	<i>31</i>
6. VÝZKUM.....	32
6.1 <i>Výzkumná hypotéza.....</i>	<i>32</i>
6.2 <i>Výzkumný vzorek.....</i>	<i>32</i>
6.3 <i>Realizace výzkumu.....</i>	<i>33</i>
6.4 <i>Metodologie</i>	<i>34</i>
6.5 <i>Desk research</i>	<i>35</i>
6.6 <i>Analýza</i>	<i>40</i>
7. DISKUZE.....	42
ZÁVĚR	43
SUMMARY	44
POUŽITÁ LITERATURA.....	44
ZDROJE DAT.....	48
SEZNAM PŘÍLOH.....	49

Seznam zkratek

ČR – Česká republika

ČSSR – Československá socialistická republika

ČSÚ – Český statistický úřad

ESS – European Social Survey

EU – Evropská unie

EU-SILC – European Union – Statistics on Income and Living Conditions

GCSP – Geneva Centre for Security Policy

HDP – Hrubý domácí produkt

OECD – Organisation for Economic Co-operation and Development (Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj)

OSN – Organizace spojených národů

QOL – Quality of Life (Kvalita života)

SPSS – Statistical Package for Social Sciences

VB – Velká Británie

WHO – World Health Organization (Světová zdravotnická organizace)

WS – Welfare state

Úvod

Tématem této bakalářské práce je problematika zakládání rodin v kontextu kvality života. Pojmy zakládání rodiny i kvalita života jsou popsány v mnoha pracích, avšak přínosem této práce bude právě provázanost obou pojmů, konkrétně vliv kvality života na zakládání rodin. Mezi cíle práce patří odhalit, zda má kvalita života vliv na zakládání rodin, deskripce změny v oblasti zakládání rodin a komparace České republiky a Švédska, které bylo vybráno na základě teorie dobré praxe. Protože je koncept kvality života kvůli své multidimenzionalitě obtížně definovatelný, uchopitelný a měřitelný, bude zapotřebí určit jeden aspekt kvality života a zkoumat vliv na zakládání rodin právě tohoto aspektu. Tímto faktorem bude finanční oblast kvality života. Finanční oblast je vybrána kvůli snadné měřitelnosti a objektivitě. V první části se práce zabývá pojmem rodina, definicí tohoto pojmu, zakládáním rodin a změnou instituce rodiny a s touto změnou spojenými teoriemi, dále pak konceptem kvality života, definicí tohoto konceptu a různými modely kvality života. V této části se nakonec práce zaměřuje na pojem *welfarestate*, na jeho definici, vývoj a typologii. V další části práce je proveden takzvaný *deskresearch*, tedy vyhledání, zpracování a vyhodnocení již existujících dat. Tento krok poskytne cenné a důležité podklady pro analýzu dat, jež následuje. Při analýze je použita komparace dvou zemí (České republiky a Švédska), statistické zpracování výsledků je provedeno pomocí programu SPSS.

Téma je společensky důležité, protože se zabývá globálním problémem, jakým je problematika zakládání rodin bez pochyby. Téma je výzkumně zajímavé z toho důvodu, že ačkoliv koncept kvality života lze považovat za poměrně probádané území, konkrétně propojení zakládání rodin a konceptu života zůstává tématem opomíjeným. Možné přínosy snahy o propojení těchto dvou fenoménů jsou v novém pohledu, jež toto propojení přinese. Dále také ve výsledcích tohoto výzkumu, tyto výsledky totiž po interpretaci mohou přinést zajímavá a důležitá zjištění pro možné změny v oblasti veřejné a sociální politiky. Tato práce se opírá o poznatky a teorie v oblasti změny rodiny jakožto instituce, o pojem *welfarestate*, jeho historii a typologii, a také o koncept kvality života, různé modely kvality života a posléze o jednotlivé faktory tohoto konceptu.

1. Vymezení problému

Zakládání rodin odkládá stále více a více párů, jak je vidět z dat získaných v databázi Eurostat. Tento fakt je možné doložit pomocí několika údajů. Prvním z nich je průměrný věk prvorodiček, který dokumentuje odkládání prvního těhotenství ženami. Z dostupných dat vyplývá, že se průměrný věk prvorodičky v obou komparovaných zemích v závislosti na čase zvyšuje. V České republice dokonce poměrně rychlým tempem (v roce 2003 byl v ČR průměrný věk prvorodičky 25,9 let, v roce 2012 to bylo již 27,9). Dalším údajem sloužící jako důkaz odkládání založení rodiny je průměrný věk matky při porodu. Nejedná se tedy pouze o prvorodičky, ale o všechny ženy, které rodily daný kalendářní rok. I zde je patrné zvyšování průměrného věku žen při porodu v závislosti na čase. Ve Švédsku jsou rodičky dlouhodobě nejstarší v porovnání s ČR i s průměrem Evropské unie. Je však vidět, že údaje z České republiky se blíží hodnotám průměru Evropské unie i hodnotám švédským. Markantní je skok, který se udál během 24 let v České republice. V roce 1989 byl průměrný věk matky při porodu 24,8, v roce 2013 byl tento věk již 29,9 (vše podrobněji v kapitole 3.2 Zakládání rodin). Odklad zakládání rodin má několik důsledků. Kupříkladu stárnutí populace (i když je třeba mít na paměti, že stárnutí populace je způsobeno i prodlužováním střední délky života či lepší zdravotní péčí), což může přinést pokles počtu ekonomicky aktivních lidí, vyšší náklady na vyplácení starobních důchodů atd. Je však také důležité zmínit, že problematika zakládání rodin je spojena i s dalšími (spíše sociologickými) faktory jako jsou například prarodinná atmosféra ve společnosti, hodnoty společnosti či osobní preference jedinců. Práce se však zaměří také na propojení konceptu kvality života a zakládání rodin, protože právě toto propojení bude hlavním přínosem této práce. V tomto bodě je možný přesah do sociální politiky, což je taktéž žádoucí.

2. Cíle práce

Cílem této bakalářské práce je provést deskripci změny v oblasti zakládání rodin a odhalit to, zda kvalita života hraje roli při rozhodování lidí v oblasti zakládání rodin. Důraz je kladen na jeden aspekt, konkrétně na finanční oblast kvality života. Finanční oblast je vybrána kvůli snadné měřitelnosti a objektivitě. Dalším cílem je provést komparaci zjištěných dat v České republice a Švédsku, a z těchto dat následně vyvodit návrhy na změny pro veřejnou a sociální politiku (v části 7. Diskuze).

Konkrétní znění cílů vypadá následovně:

- Deskripce změny v oblasti zakládání rodin
- Odhalit, zda kvalita života hraje roli při zakládání rodin, s důrazem na vliv vybraného aspektu
- Komparace vybraných dat v České republice a Švédsku

3. Rodina

Protože cílem této práce je zkoumat vztah mezi kvalitou života a zakládáním rodin, je velmi důležité definovat pojem rodina. Ač se jedná o všem známý pojem, v definicích je možné nalézt jisté odlišnosti.

3.1 Definice pojmu

V psychologickém slovníku je rodina definována jako: „... *společenská skupina spojená manželstvím nebo pokrevními vztahy a odpovědností a vzájemnou pomocí.*“ (Hartl, Hartlová, 2000, s. 181). Josef Výrost uvádí ve své knize širší definici J. Odehnala, který definuje rodinu jako nejuniverzálnější socializační činitel: „*který poskytuje jedinci identifikační vzory, seznamuje ho s předpokládaným chováním pro mužskou a ženskou roli. Učí jedince reagovat žádoucím způsobem v procesu interakce a umožňuje mu i praktické ověření získaných dovedností v rámci rodiny. Uplatňuje se jako regulátor chování jedince a poskytuje mu společensky žádoucí normy. Pod vlivem rodinného působení se vytváří postoje k personálnímu okolí, sobě samému i společnosti obecně.*“ (Výrost, Slaměník, 1998, s. 55).

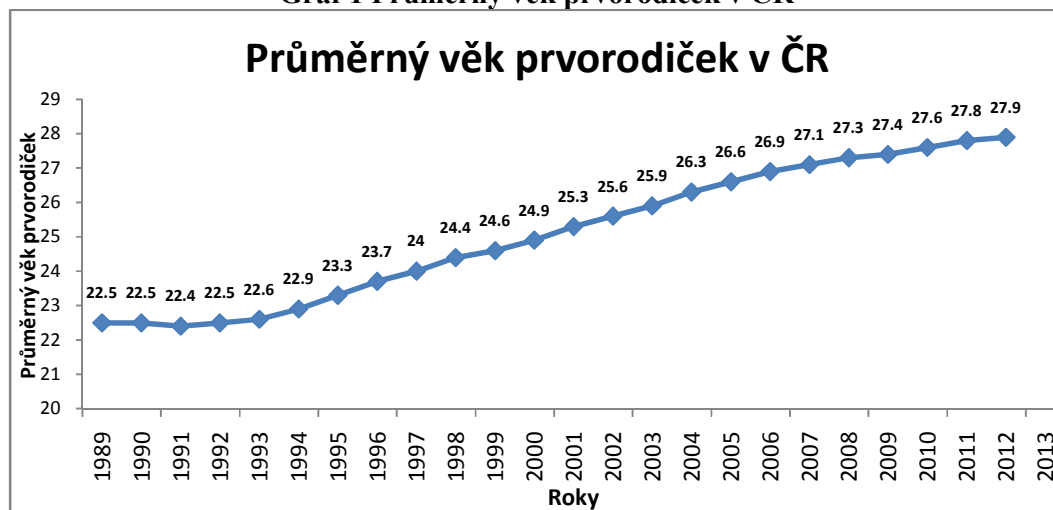
Pro tuto práci je však nejdůležitější definice, kterou uvádí Ivo Možný ve své knize *Rodina a společnost*. Možný vnímá rodinu jako nejvýznamnější nomickou instituci, která je zároveň místem, kde se utváří základy naší sociální reality. V rodině se neustále znovu a znovu tento sociální svět určuje, formují se hodnoty a konstitují se cíle jednání (Možný, 2006, s. 277).

3.2 Zakládání rodin

Zakládání rodin prošlo během poslední doby znatelnou změnou. Tuto změnu lze dokumentovat pomocí několika údajů. První z nich je zobrazen v grafu 1. Průměrný věk prvorodiček dokumentuje odkládání prvního těhotenství ženami. Zatímco v prvních třech zkoumaných letech, tedy v letech 1989-1991, zůstával průměrný věk prvorodiček v České republice takřka neměnný, od roku 1992 graf zobrazuje trend růstu věku

prvorodiček v ČR. Během tří let od roku 1992 se zvýšil průměrný věk prvorodiček v ČR o 0,8 roku na 23,3. Po roce 1995 však nastává překotné tempo zvyšování věku prvorodiček. V roce 2001 jsou prvorodičky v průměru již o 2 roky starší (25,3 let), v roce 2008 je prvorodičky v průměru 27,3 let. V poslední době se nárůst věku prvorodiček mírně zabrzdil a průměrný věk prvorodiček v České republice v roce 2013 je tak 27,9 let.

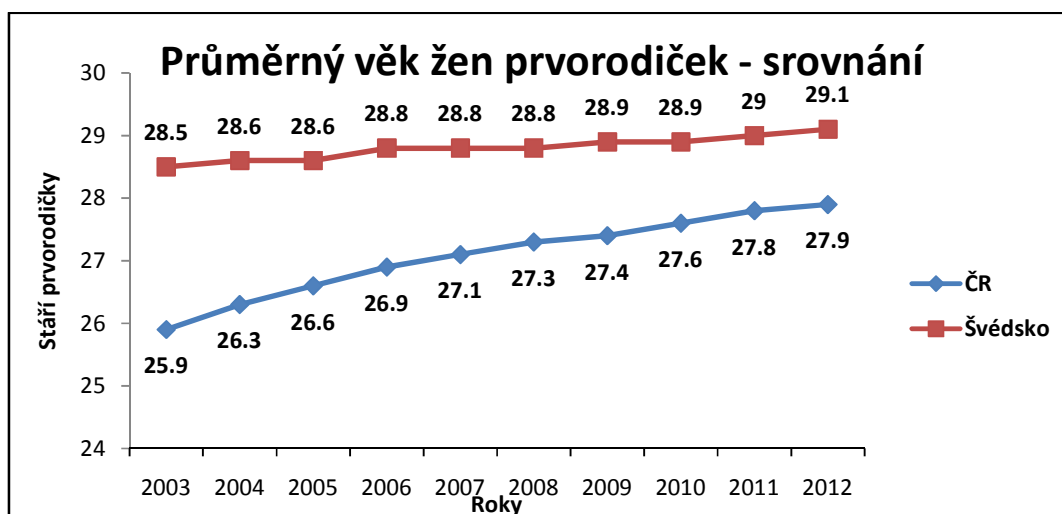
Graf 1 Průměrný věk prvorodiček v ČR

Zdroj: vlastní tvorba dle dat dostupných z databáze ČSÚ

Pro porovnání pak slouží graf číslo 2. Ten zobrazuje průměrný věk prvorodiček v období let 2003-2012 v České republice a ve Švédsku. Z grafu je patrné, že ženy ve Švédsku již v dřívější době nechávaly své první těhotenství na pozdější dobu. V roce 2003 je tak průměrný věk prvorodičky ve Švédsku 28,5 let, zatímco v ČR pouhých 25,9 let. Přesto se i ve Švédsku průměrný věk prvorodiček mírně zvyšuje. V roce 2012 vzrostl průměrný věk prvorodiček v České republice již na 27,9 let, ve Švédsku byl na hodnotě 29,1 let.

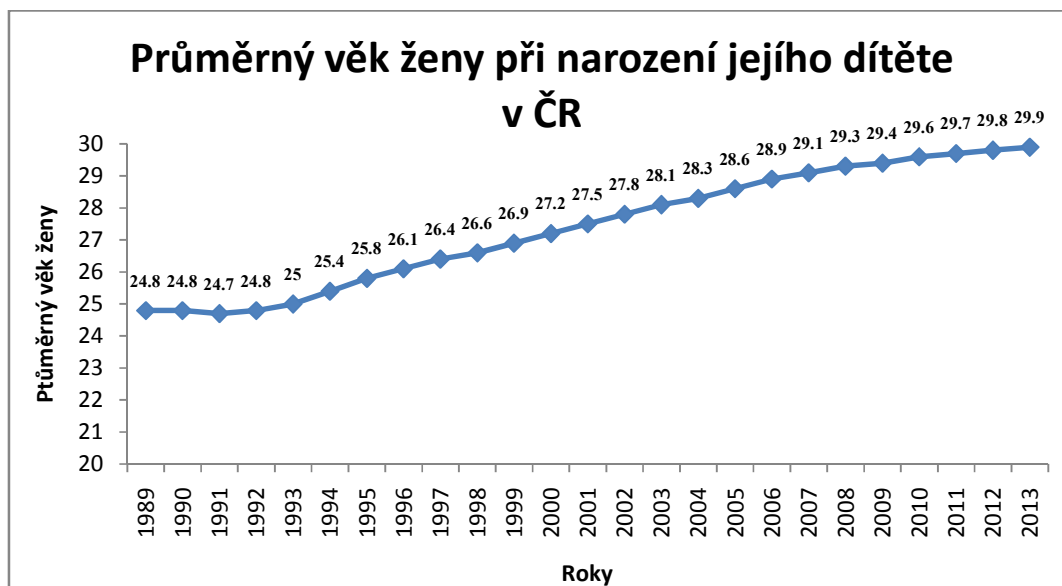
Graf 2 Průměrný věk žen prvorodiček – srovnání

Zdroj: vlastní tvorba dle dat dostupných z databáze Eurostat

Další graf ukazuje průměrný věk žen při narození jejich dítěte v České republice. Nejedná se tedy pouze o prvorodičky, ale o všechny ženy, které daný kalendářní rok porodily dítě. Pro průměrný věk žen při porodu je vypočítán s využitím plodností podle věku jako vah (obecně je reprodukční období mezi 15 a 49 rokem věku). Počítán tímto způsobem není průměrný věk ovlivněn specifickou strukturou obyvatelstva (počet matek v každé věkové skupině) a je tedy vhodnější pro geografická a časová srovnání. Opět je vidět trend stárnutí žen při narození jejich dítěte. Zatímco v roce 1989 bylo průměrně ženě při narození jejího dítěte 24,8 let, o deset let později to bylo již 26,9 let. V roce 2013 bylo průměrně ženě při narození jejího dítěte dokonce 29,9 let.

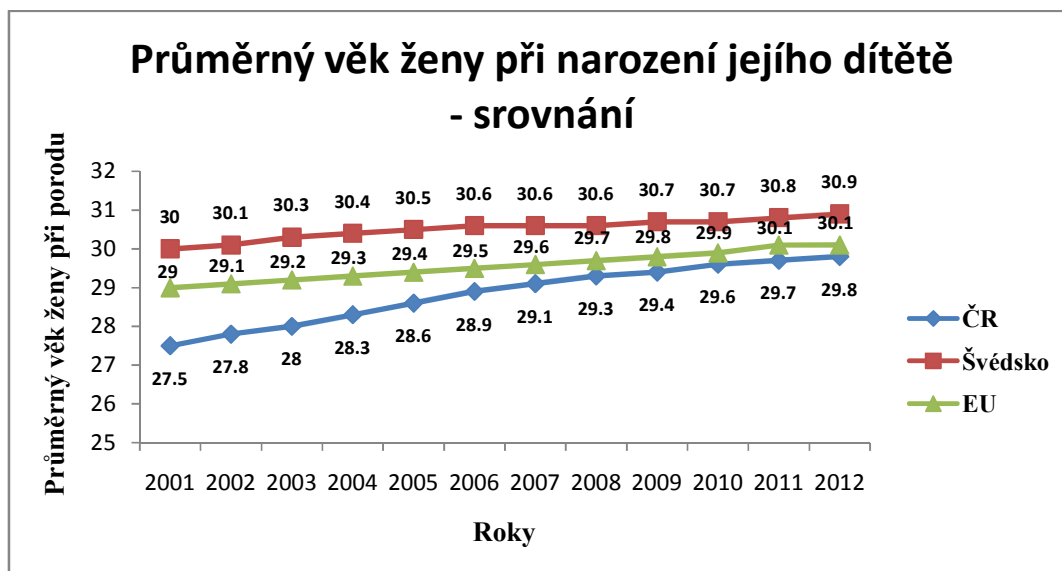
Graf 3 Průměrný věk ženy při narození jejího dítěte v ČR

Zdroj: vlastní tvorba dle dat dostupných z databáze Eurostat

Pro porovnání ČR a Švédska slouží graf číslo 4. K tomuto grafu byla přístupná i data pro referenční skupinu (průměr EU). I tento graf ukazuje zvyšování průměrného věku žen při porodu v závislosti na čase. Ve Švédsku jsou rodičky dlouhodobě nejstarší v porovnání s ČR i s průměrem Evropské unie. Je však vidět, že údaje z České republiky se blíží hodnotám průměru Evropské unie i hodnotám švédským.

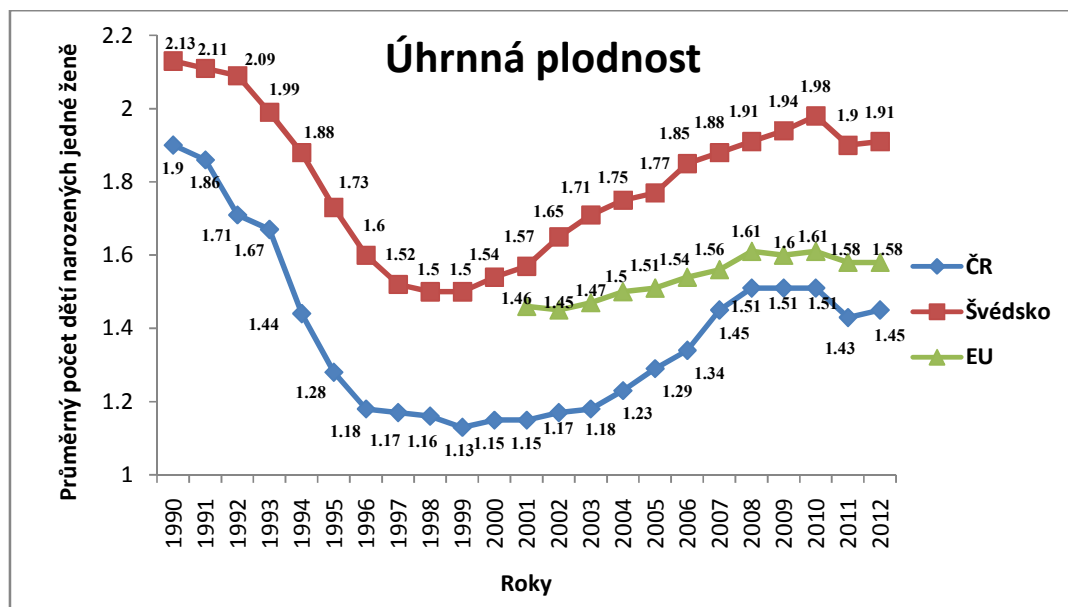
Graf 4 Průměrný věk žen při porodu - srovnání

Zdroj: vlastní tvorba dle dat dostupných z databáze Eurostat

Graf 5 se věnuje úhrnné plodnosti. Úhrnná plodnost je součet měr plodnosti dle věku, díky čemuž vyjadřuje intenzitu plodnosti celé populace. Hodnota úhrnné plodnosti popisuje průměrný počet potomků narozených jedné ženě během jejího života. V grafu se objevuje i referenční skupina (průměr EU), data pro ni jsou však dostupná až od roku 2001, zatímco data pro Švédsko a ČR je možné dohledat už od roku 1990. Z grafu je patrné, že úhrnná plodnost měla od roku 1990 klesající tendenci, od začátku nového tisíciletí se tento vývoj snaží státy svými zásahy v oblasti sociální politiky zvrátit, což se jim dle grafu mírně daří. Ovšem tento zvyšující se trend porodnosti je zapříčiněn i tím, že do reprodukčního věku přišly silnější ročníky¹ (případ ČR). V České republice je situace dlouhodobě špatná, avšak v letech 1996-2003 byla naprosto tristní.² V těchto letech se úhrnná plodnost pohybovala od 1,13-1,18, což jsou opravdu nízká čísla.

Graf 5 Úhrnná plodnost

Zdroj: vlastní tvorba dle dat dostupných z databáze Eurostat

Všechna zjištění plynoucí z dat dostupných z databáze Eurostat a zobrazených v grafech korespondují s teoriemi o změně instituce rodiny (kapitola 3.4).

¹ Z dat dostupných v databázi ČSÚ je možné říci, že lidé narození v letech 1970-1985 lze nazvat jako silné ročníky, a to především v kontextu s dnešní plodností i s plodností předcházející 70. létům, tedy s plodností v době normalizace (ČSÚ, Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/obyvatelstvo_hu).

² Označení tristní si údaje vysloužily s porovnáním s hranicí, jež je zapotřebí k prosté reprodukci lidstva. Tato hranice má hodnotu 2,1 dítěte na ženu (Demografie.info, Dostupné z: http://www.demografie.info/?cz_prognozyprojekcecr).

3.3 Faktory ovlivňující zakládání rodin

Jak již bylo nastíněno výše, klíčovým pro tuto práci bude koncept kvality života, nesmí však být přehlédnuty možné vlivy dalších faktorů spíše sociologického charakteru, které však mohou rozhodnutí o založení rodiny taktéž ovlivnit. Jedná se především o pro- či proti-rodinnou atmosféru ve společnosti, hodnoty společnosti či osobní preference. Existenci faktorů, jež jsou spíše sociologického charakteru, a ovlivňují zakládání rodin, je možné sledovat kupříkladu v teorii racionální volby, teorii životní dráhy či globalizační teorie (viz dále).

3.4 Změna instituce rodiny

Ivo Možný se také zabývá změnou rodiny a popisuje základní charakteristiky tří typů rodin (tradiční, moderní, postmoderní). V tabulce 1 lze vidět, jak se postupně proměňovaly charakteristiky rodiny jako kupříkladu struktura rodiny, funkce rodiny, autorita v rodině a základní kapitál rodiny. Tradiční rodina bývala velmi široká a vícegenerační, v dnešní době existuje nespočet podob rodiny. Zatímco dříve měla rodina funkce univerzální, později pečovatelské, statusotvorné a citové, dnes je hlavní funkcí právě funkce citová. Posun je patrný i v oblasti autority v rodině. V tradiční rodině byl autoritou pro celou rodinu otec, později se autorita přesunula na oba rodiče, kdy otec byl autoritou pro syna, a matka byla autoritou pro dceru, v moderní rodině tedy byly dvě autority, jež fungovaly odděleně. Zatímco v dnešní postmoderní rodině je autorita velmi oslabena a individualizována. Zajímavý je i posun v oblasti základního rodinného kapitálu. V tradiční rodině hrálo největší roli bohatství, tedy ekonomický kapitál, v moderní rodině se krom ekonomického kapitálu kladl důraz i na kapitál sociální a kulturní a dnes jsou právě sociální a především kulturní kapitál, těmi nejdůležitějšími. Dnes se tedy klade důraz především na to, aby rodina měla dobré styky, sociální kontakty a známosti a na kulturní povědomí, osobní postoje a preference a v neposlední řadě dosažené vzdělání (Možný, 2006, s. 23).

Existuje velké množství kritérií, dle kterých se vytváří typologie rodin. Jako kritéria se mohou využít všechny charakteristiky z tabulky 1, nebo kupříkladu počet členů v rodině, sezdanost páru, či zda má daná rodina děti atd.

Tabulka 1 Základní charakteristiky tradiční, moderní a postmoderní rodiny

	Tradiční	Moderní	Postmoderní
Struktura	široká, vícegenerační	nukleární, manželská	variabilní, individualizovaná
Základní kapitál	ekonomický	ekonomický, sociální, kulturní	sociální, KULTURNÍ
Legitimizace	sex, děti	děti	NELEGITIMIZUJE
Role	komplementární, hierarchizované	segregované, komplementární	Individualizované
Funkce	univerzální	pečovatelské, statusotvorné, citové	CITOVÉ
Autorita	Otec	otec – matka, funkčně segregované	individualizovaná, slabá
Reprezentace diskursu	náboženský, církvní	občanský	Masmediální
Mezigenerační přínos	patrilinéární, autoritativní	demokratický, smíšený	Slabý

Zdroj: Možný (2006, s. 23)

Změny instituce rodiny popisuje mnoho teorií, tato práce uvádí jen některé z nich (ty nejznámější či nejzajímavější).

3.4.1 Teorie změny instituce rodiny

První z teorií je teorie změny instituce rodiny, především pak teorie o existenci postmoderní rodiny, jejímiž identifikátory jsou: hodnotová diskontinuita mezi dětmi a rodiči, jež plyne z větší hodnotové závislosti dětí na masmédiích nežli na rodičích, latentní nestabilita v párovém životě, která se odráží ve vzestupu rozvodovosti a úbytku nových manželství a systematická demolice konceptu „rodinného hnízda“ (Shorter, 1975). Postmoderní rodina je dále typická velkou mírou individualizace, slabou autoritou a slabým mezigeneračním přínosem (Možný, 2006, s. 23).

3.4.2 Teorie racionální volby

Americký ekonom James M. Buchanan říká, že každé rozhodnutí, které se řídí rozumem, bylo v době učinění založeno na kalkulaci nákladů a přínos (Buchanan, 2002, s. 57). Teorie racionální volby tak vysvětluje chování lidí dle předpokladu, že jedinci mají snahu maximalizovat svůj užitek a podle toho se chovají. Autor teorie racionální volby Gary Becker tak popisuje obtížnost volby mezi zaměstnáním a péčí o rodinu, a vysvětluje tak oddálení zakládání rodin některých žen (Becker, 1997).

3.4.3 Teorie životní dráhy

Tato teorie je v kontrastu s teoriemi, které neumožňují pochopit společenskou strukturu jako důležitý faktor vývoje (Millová, 2009, 46). Podle teorie životní dráhy je založení rodiny nedílnou součástí života každé ženy, na druhé straně ale zdůrazňuje, že životní dráhy jednotlivců jsou spjaty s prostředím, které tyto dráhy určuje a ovlivňuje. Konečné rozhodnutí je podle této teorie pouze na ženě, jde o to, zda si realizuje vlastní představy, nebo podle tlaku a ztotožní se s očekáváním okolí (Hamplová, Mitchell, Vítěčková, 2010, s. 13).

3.4.4 Globalizační teorie

Nejvíce se však tomu, jak pojímá problematiku zakládání rodin tato práce, blíží globalizační teorie. Tento přístup Hanse-Petera Blossfelda a Mellindy Millsové vysvětluje změnu v rodinném chování dopadem globalizace³ na životní dráhy lidí. Mladí lidé vlivem globalizace čelí nestabilitě a odkládají tak dlouhodobé rodinné závazky (Hamplová, Mitchell, Vítěčková, 2010, s. 15).

4. Kvalita života

Klíčovým konceptem, o který se práce opírá, je koncept kvality života (anglicky *quality of life*, QOL). V současné době existuje mnoho definic kvality života, což je důsledkem multidimenzionality a interdisciplinarity problematiky (Heřmanová, 2012, s. 32). Společné pro všechny definice však je to, že obsahují informace o psychickém, fyzickém a sociálním stavu člověka.

³ GCSP definuje globalizaci jako „proces, který zahrnuje příčiny, průběh a důsledky nadnárodní a transkulturní integrace lidských i nelidských aktivit.“ (Al-Rodhan, 2006, s. 5). OECD pak definuje globalizaci „jako proces, který zvyšuje vzájemnou závislost trhů a výroby v různých zemích díky dynamice obchodu se zbožím a službami, technologií a mobility kapitálu.“ (Küng, 2000, s. 196).

4.1 Definice konceptu kvality života

Světová zdravotnická organizace (WHO) definuje kvalitu života: „*jako individuální vnímání vlastní pozice v životě v kontextu kulturního a hodnotového systému, ve kterém jedinec žije a dosahuje svých cílů, naplňuje svá očekávání a čelí svým obavám. Jedná se o širokosáhlý koncept, který je ovlivňován fyzickým i psychickým zdravím, úrovní nezávislosti a sociálními vztahy*“. (WHO, 1993). Mühlpachr uvádí takovouto definici: „*OSN ve svém programu Agenda on Ageingforthe 21 Century rozeznává šest základních oblastí QOL: psychologickou, fyziologickou (medicínskou), ekonomickou, sociální, duchovní a environmentální*.“ Kupříkladu: „*Z pohledu sociologie se jedná o velice komplexní oblast, ve které je třeba kvalitu života hlouběji vymezit vůči životní úrovni, způsobu života a životnímu stylu, které s QOL přímo souvisejí, ale nemohou s ní být ztotožňovány*.“ (Vaňurová, Mühlpachr, 2005, s. 30). Dragomireckás Šelepovou uvádějí definici, jež se dívá na subjektivní vnímání kvality života, které se v poslední době dostává do popředí: „*Kvalita života je to, jak jedinec vnímá své postavení ve světě v kontextu kultury a hodnotových systémů, ve kterých žije, a ve vztahu k jeho cílům očekáváním, životnímu stylu a zájmům*.“ (Dragomirecká, Šelepová, 2004, s. 92).

Jak plyne z definic, nejenže je na kvalitu života pohlíženo v různých oborech trochu odlišně, ale také zde narážíme na dvojakost vnímání tohoto pojmu. Můžeme hovořit o objektivní kvalitě života, jež zkoumá kupříkladu sociální geografie (kvalifikace pracovní síly, makropolitika území, sídelní struktura...), ale také o kvalitě života subjektivní, kdy se jedná o hodnocení, prožívání a reflexi výsledků vlastního života samotným jedincem. Toto odlišné vnímání tak vysvětluje existenci řady odlišných modelů.

4.2 Modely kvality života

Modelů QOL je skutečně nepřeberné množství, existují modely v podobě sofistikovaných, složitých struktur i modely zjednodušené. Snahou této práce není uvádět všechny modely a mezi sebou je porovnávat, je však zapotřebí uvést alespoň ty nejznámější z nich. Všechny uvedené modely postihují podmínky života člověka ve vztahu s vnějším prostředím, ale i oblasti vnitřní – psychologické a emocionální (Heřmanová, 2012, s. 86).

4.2.1 Model kvality života Centra pro podporu zdraví Univerzity Toronto

Mezi v dnešní době nejznámější a patrně i nejužívanější patří model subjektivní kvality života, který byl vytvořen v Centru pro podporu zdraví při Univerzitě Toronto. Jde o model, jenž je strukturován do tří základních domén, kdy každá je nadále rozdělena do tří podoblastí (blíže viz obrázky č. 1). Reálná kvalita života je pak dána subjektivně podmíněným významem daných domén a tím, jak se daří jedinci tyto oblasti naplňovat, jak toto naplňování hodnotí (Svobodová, 2006, s. 8). Pro tento model je pro QOL nejdůležitější subjektivní pocit pohody či nepohody, naopak přírodní životní podmínky nejsou v tomto modelu vůbec brány v potaz, protože samy kvalitu života nevytvářejí (Heřmanová, 2012, s. 88).

Obrázek 1 Model kvality života Centra pro podporu zdraví Univerzity Toronto

BÝT (BEING) – osobní charakteristiky člověka	
Fyzické bytí	Zdraví, hygiena, výživa, pohyb, odívání, celkový vzhled
Psychologické bytí	Psychologické zdraví, vnímání, cítění, sebeúcta, sebekontrola
Spirituální bytí	Osobní hodnoty, přesvědčení, víra
PATŘIT NĚKAM (BELONGING) - spojení s konkrétním prostředím	
Fyzické napojení	Domov, škola, pracoviště, sousedství, komunita
Sociální napojení	Rodina, přátelé, spolupracovníci, sousedé (užší napojení)
Komunitní napojení	Pracovní příležitosti, odpovídající finanční příjmy, zdravotní a sociální služby, vzdělávací, rekreační možnosti a příležitosti, společenské aktivity (širší napojení)
REALIZOVAT SE (BECOMING) – dosahování osobních cílů; naděje a aspirace	
Praktická realizace	Domácí aktivity, placená práce, školní a zájmové aktivity, péče o zdraví, sociální začleňování
Volnočasové realizace	Relaxační aktivity podporující redukci stresu
Růstová realizace	Aktivity podporující zachování a rozvoj znalostí a dovedností, adaptace na změny

Zdroj: Thequalityoflife model, University Toronto, Canada⁴, převzato a upraveno podle Svobodová (2006, s. 9)⁵

4.2.2 Model čtyř kvalit života

Poměrně odlišným modelem, který je ale nutné představit, je tzv. model čtyř kvalit života. Odlišnost tohoto modelu spočívá v tom, že zohledňuje i faktory, které jiné modely opomíjí (viz obrázek č. 2). Tyto faktory Veenhoven nazývá vhodnost prostředí a životaschopnost jedince. Další inovací je faktor užitečnosti života. Ten obsahuje

⁴ Dostupné z: http://sites.utoronto.ca/qol/qol_model.htm

⁵ Dostupné z: http://kvalitazivota.vubp.cz/prispevky/sbornik_kvalita_pracovniho_zivota.doc

jedincovu užitečnost pro okolí, pro společnost (Veenhoven, 2006, s. 3-8). Faktor vlastní hodnocení života pak není nic jiného, nežli subjektivní kvalita života, oblast, jež je obsažena například i v modelu rozebraném výše.

Obrázek 2 Model čtyř kvalit života

	Vnější kvality	Vnitřní kvality
Předpoklady	Vhodnost prostředí	Životaschopnost jedince
Výsledky	Užitečnost života	Vlastní hodnocení života

Zdroj: Veenhoven (2006, s. 18), překlad vlastní

4.2.3 Model kvality života pracovníků kanadské armády

Dalším modelem QOL, je model používaný v oblasti kanadských ozbrojených sil (viz obrázek č. 3). Ačkoliv se tento model může zdát oproti jiným poněkud zjednodušený, jeho výhoda spočívá v pragmatičnosti. Zabývá se totiž objektivně měřitelnými charakteristikami lidského života – zdravím, způsoby trávení volného času, podmínkami pro práci a profesní rozvoj, bytovou situací a sociálními podmínkami v rodině i mimo ni (Heřmanová, 2012, s. 90).

Obrázek 3 Model kvality života pracovníků kanadské armády

Zdroj: Review of Quality of Life Project Management. *Chief Review Services*, Canada 2004, převzato a upraveno podle Svobodová (2009, s. 12) ⁶

⁶ Dostupné z: http://kvalitazivota.vubp.cz/prispevky/soudoba_sociologie_II_kvalita_zivota-svobodova.doc

4.2.4 Model indikátorů kvality života pro Evropskou unii

Protože však tato práce čerpá data z evropských databází, jeví se jako nejvhodnější pro účely této práce model indikátorů kvality života pro Evropskou unii, který vytvořil Výbor pro evropský statistický systém. Jedná se o jakousi rozšířenou formu modelu využívaného pro zjišťování kvality života pracovníků kanadské armády (viz obrázek č. 4). Navíc tu jsou oproti předchozímu modelu kupříkladu faktory životní prostředí, ekonomická a fyzická jistota či celkové prožití života.

První oblastí tohoto modelu jsou tedy **materiální životní podmínky**. Tato oblast tvoří jádro dotazníku EU-SILC (European Union – Statistics on Income and Living Conditions) a zjištěná data se pak používají kupříkladu pro výpočet chudoby v dané zemi. Do této oblasti sice patří výdělky lidí, jenže to není úplně vypovídající pro popsání celkové ekonomické hodnoty prostředků obdržených, vlastněných a používaných lidmi. Proto je zapotřebí ještě znát výdaje a majetek.

Oblast zdraví je měřena pomocí indikátorů, které jsou dostupné i na národní úrovni. Jedná se o předpokládanou délku života, kojeneckou úmrtnost nebo například úmrtnost určitého věku.

Oblast vlády a základních práv obsahuje takové faktory jako kupříkladu důvěra v instituce, spokojenost s veřejnými službami a společenskou soudržnost. Tato oblast je tedy jakýmsi vyjádřením toho, jak respondent vnímá kvalitu společnosti, ve které žije. Nejedná se tedy pouze o zhodnocení něčeho hmatatelného jako je spotřební zboží či veřejné statky, ale jedná se i o další externality (například právě důvěra v instituce).

Co se týká **celkového prožití života**, je důležité zmínit, že tato oblast je zkoumána longitudinálním výzkumem, minimálně jednou otázkou každý rok.

Oblast hlavní činnosti se samozřejmě týká zaměstnání a pracovního trhu. V této oblasti je zkoumána ekonomická aktivita, nezaměstnanost, ale také se zkoumají pracovní podmínky (práce na směny, čas v práci, zda jde o práci na částečný úvazek, bezpečnost práce).

U **vzdělání** je zkoumána nejen výše dosaženého vzdělání, ale také vzdělávání současné - to znamená, zda se respondent vzdělává dobrovolně, zda jde o formální či neformální vzdělávání a trénink.

V dimenzi, která se zabývá **volným časem a sociálními interakcemi** je respondent tázán na to, jak tráví svůj volný čas, jak často se účastní veřejných akcí atd.

V oblasti **finanční a fyzické jistoty** jsou respondenti kupříkladu v longitudinálním výzkumu každoročně tázáni, jaká je pravděpodobnost, že ztratí svou práci.

Fyzická jistota je pak zjišťována pomocí otázek týkajících se zločinu, násilí a vandalismu v respondentově okolí. Posledním faktorem je pak životní prostředí. Informace o životním prostředí jsou většinou získávány z administrativních dat (Eurostat, 2011, s. 6-8).

Obrázek 4 Indikátory kvality života pro Evropskou unii

Zdroj: Výbor pro evropský statistický systém⁷, překlad vlastní

⁷ Dostupné z: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/gdp-and-beyond/quality-of-life/data>

5. Welfarestate

Jelikož je práce svým zaměřením sociálněpolitická a operuje s pojmem *welfarestate* (WS), je potřeba se věnovat i tomuto pojmu.

5.1 Definice pojmu

Ani definice *welfarestate* není jednoznačná. Keller nahlíží na *welfarestate* takto: *Sociální stát je prohloubením a extenzí klasického „státu ochránce“, který měl od samých počátků modernity svou dvojjedinou úlohu: měl produkovat bezpečí a redukovat nejistotu pro všechny, kdo žili v jeho hranicích“* (Keller, 2005, s. 10). Potůček se ve své knize Sociální politika zabývá problematikou *welfarestate* a definují v ní *welfarestate* jako pojem, který: *„označuje stát, v němž se v zákonech, ve vědomí a postojích lidí, v aktivitách institucí a v praktické politice prosazuje myšlenka, že sociální podmínky, v nichž lidé žijí, nejsou jen věcí jedinců či rodin, nýbrž věcí veřejnou. Každému z jeho občanů se dostává alespoň určitého uznaného minima podpory a pomoci v různých životních situacích, které jej či jeho rodinu (potenciálně či aktuálně) ohrožují.“* (Potůček, 1995, s. 35). Zároveň se věnuje problematice překladu tohoto pojmu do češtiny. Uvádí několik překladů - stát všeobecného blahobytu, asistenční stát, sociální stát, sám však dává přednost překladu stát veřejných sociálních služeb (Potůček, 1995, s. 35-36). V této práci bude však využíván pouze termín *welfarestate* (WS), jakožto nejrozšířenější pojem.

5.2 Historie welfarestate

Podle Potůčka stimulují vznik *welfarestate* takové okolnosti, jako je oslabování podpůrné funkce rodiny v průběhu industrializace a urbanizace (Potůček, 1995, s. 36). Ke vzniku WS tedy značně přispěla celková změna instituce rodiny (více viz kapitola 4.4). Nutností je reflektovat rozdíly ve společensko-politickém vývoji jednotlivých zemí a jejich jazyková a kulturní specifika, tyto faktory totiž krom jiného způsobují i rozdílné zavádění a profilování *welfarestate* (Večeřa, 1996, s. 22).

Státní sociální politiku je možné vysledovat již v raných fázích existence moderních států, tato politika postupem času sílila a rostla, avšak označení *welfarestate* přišlo poměrně pozdě. Tento výraz je spojen s anglickým lordem Williamem Beveridgem, který ve 40. letech 20. století využíval ve své práci termín *welfarestate* (Večeřa, 1996, s. 23).

Historie *welfarestate* však nezačíná se vznikem tohoto pojmu, ale mnohem dříve, jak je naznačeno výše. Jakousi prehistorii *welfarestate* je možné spatřit již v období, kdy chudinské zákony ustavovaly péči o chudé. Tyto zákony existovali již v 16. až 18. století. V této době začala být uplatňována nosná myšlenka konceptu *welfarestate* – přerozdělování. (Krebs, 2007, s. 75). Základy *welfarestate* pokládá Večeřa do 80. let 19. století, kdy začali vznikat první pojišťovací systémy. Neustále je však třeba mít na paměti, že vývoj, jak v počátcích, tak v rychlosti, byl v jednotlivých státech velmi odlišný. Od 30. let minulého století až do počátku druhé světové války nastalo období konsolidace WS. V tomto období se *welfarestate* masivně rozšiřuje na střední třídu. Po druhé světové válce, zhruba v letech 1950-1970 se systém dávek rozrůstá a sociální dávky se poskytují na relativně vysoké úrovni, což vedlo k označení tohoto období jako zlatého věku WS. Po tomto období muselo logicky přijít zeštíhlení systému dávek, jeho kritika a snaha o reformu WS. Toto období je nazváno jako krize *welfarestate* a trvá dodnes (Večeřa, 1996, s. 58-62).

Důležité je podívat se konkrétněji právě na fázi krize *welfarestate*, která svou povahou ovlivňuje chování státu v oblasti sociální politiky. Období od 70. let (někde až od 80. let) až do současnosti je popisováno jako krize *welfarestate*. Příčiny krize je možné spatřit v několika oblastech. Těmito oblastmi jsou neúměrný růst nákladů, kdy veřejné sociální výdaje a jejich růst absolutně nereflektoval ekonomickou a politickou situaci, ztráta efektivnosti *welfarestate*, ztráta sociálního konsenzu, která v praxi představovala ztrátu úplné legitimity sociálního státu (úplná rovnost občanů by byla drahá a přináší otázku, kdo to zaplatí), a v neposlední řadě jde o demografické změny ve společnosti, jejichž vliv se projevuje například v růstu napětí mezi určitými sociálními skupinami (staří x mladí), kdy jedna část musí nést tíhu zvyšování sociálních výdajů, bez toho, aby měli reálnou naději na kompenzaci v budoucnosti (Večeřa, 1996, s. 62-63).

Pravdou je, že výše zmíněný stav už neplatí stoprocentně. Ekonomický růst byl totiž obnoven⁸, ale stále se objevuje krize zaměstnanosti, krize politická a krize demografická. Současnost se tak začíná označovat jakopostkrizové období.

⁸ Jedním z možných ukazatelů ekonomického růstu je hrubý domácí produkt (HDP). Podle dat z databáze Eurostat HDP v nedávně době klesal (např. ve Švédsku v roce 2009 klesl HDP o 5,2% proti předchozímu roku, v ČR ve stejném roce klesl o 4,8%), v následujících letech se však podařilo obnovit růst HDP (v ČR s občasnými výkyvy, ve Švédsku úspěšněji). Nyní tak má HDP vzrůstající tendenci.

5.3 Typologie welfarestate

Welfarestate nabývá rozličných podob, které se od sebe liší zejména v tom, kdo a v jakém rozsahu sociální politiku provádí, na koho je sociální politika orientována, orientace sociální politiky (předcházení rizikům nebo řešení událostí), kdo sociální politiku platí, jak velké finanční obnosy jsou na sociální politiku vydávány a z jakého konceptu vychází (Večeřa, 1996, s. 63-64).

Podle výše zmíněných kritérií lze tedy sestavit určitou typologii. Neexistuje však jedna užívaná, a je zapotřebí představit alespoň dvě, ty nejznámější.

5.3.1 Titmussova typologie

M. R. Titmuss rozlišil jednotlivé modely podle míry institucionalizace odpovědnosti státu za poskytování blahobytu (Potůček, 2005, s. 253). Nejprve rozdělil *welfarestate* na reziduální (minimální institucionalizace) a institucionální stát (maximální institucionalizace), posléze doplnil svou typologii ještě o pracovní výkonový model.

Reziduální model vychází z předpokladu, že existují dvě oblasti, které by měly uspokojovat lidské potřeby a těmi jsou trh a rodina. Až pokud tyto oblasti selžou, měl by iniciativu převzít stát se svou sociální politikou, která však poskytuje dávky na úrovni, jež pokrývají pouze základní existenční potřeby a řeší tak jen chudobu (Večeřa, 1996, s. 64-65). Tento typ vychází z filozofie *laissezfaire*⁹ a klade důraz na individuální odpovědnost lidí za uspokojování sociálních potřeb (Krebs, 2007, s. 52).

Institucionální stát je pravým opakem reziduálního modelu. V tomto modelu je silná role státu a jeho sociální politiky, s funkcí redistribuce blahobytu. Institucionální model bývá také někdy označován jako univerzalistický s dominantní rolí státu, protože se ve své podstatě orientuje na univerzální poskytování dávek (Krebs, 2007, s. 51).

Jakýmsi mezistupněm je **průmyslově-výkonový model**, v němž instituce státu fungují jako doplněk ekonomiky, přičemž cílem je uspokojovat potřeby jednotlivců na základě jejich zásluh (Večeřa, 1996, s. 64-65). Zásluhy jsou vypočítávány na základě výkonu a produktivity (Krebs, 2007, s. 52).

⁹ Pojem, jenž razil Francois Quesnay, vůdce francouzských fyziokratů. Jedná se o heslo klasického liberalismu, překládané jako „nechte věcem volný průběh“ nebo „volná ruka trhu“ (LibraryofEconomic and Liberty, Dostupné z: <http://www.econlib.org/library/Enc/bios/Quesnay.html>)

5.3.2 Esping-Andersenova typologie

Na Titmusovu typologii navázal dánský vědec Gøsta Esping-Andersen, jenž rozdělil typy WS na liberální režim, konzervativní nebo také korporativistický režim a sociálně-demokratický režim *welfarestate*. Základní příčinou rozdílů mezi jednotlivými režimy je koncept dekomodifikace. Jedná se o míru, v jaké občané mohou žít na přijatelné úrovni nezávisle na své účasti na trhu práce. Jde tedy o to, jak moc existence sociálních práv osvobozuje člověka od působení trhu (Potůček, 2005, s. 254).

V **liberálním režimu** převažuje pomoc, jež testuje majetkové poměry, tato pomoc je zaměřena na občany s nízkými příjmy. Příkladem tohoto modelu jsou USA, Kanada a Austrálie (Večeřa, 1996, s. 65-66). Tento režim odpovídá reziduálnímu modelu u Titmusse.

Konzervativní režim se snaží nahradit roli trhu státem, jenž by zajišťoval sociální zabezpečení, přičemž jsou zachovány statkové rozdíly. Tento typ je možné nalézt v Rakousku, Německu, Francii a Itálii (Večeřa, 1996, s. 65-66). Tento režim odpovídá Titmusovu průmyslově-výkonovému modelu. Převládá zde snaha o zachování statkových rozdílů (Potůček, 2005, s. 254).

Dalším typem, který definuje Esping-Andersen, je **typ sociálnědemokratický**, jenž se snaží o rovné postavení všech, dávky jsou tak štědré a dostávají je všichni. Tento typ je nejméně početný, nejjednoznačněji sem patří Švédsko a Norsko, blíží se sem zbylé dva skandinávské státy, tedy Dánsko a Finsko (Večeřa, 1996, s. 65-66). Tento typ odpovídá institucionálnímu modelu u Titmusse. Tento režim je možné označit za univerzalistický. Snaží se snížit úlohu trhu (Potůček, 2005, s. 254).

Posledním typem je pak typ **jihoevropský**. Ten je typický především prorodinnou orientací a nevměšováním se státu. Stát se spoléhá na pomoc rodiny v ochraně členů před ekonomickými i sociálními riziky. Tento model je typický pro Itálii a Španělsko (Mitchell, 2010).

Porovnání obou nejznámějších typologií je dobře patrné v tabulce 2. Z té je zřejmé, že se Titmusova typologie překrývá s typologií Esping-Andersena, liší se zejména terminologie a drobné nuance. Reziduální a liberální WS jsou charakteristické nízkou odpovědností státu, nízkou výší příspěvků, příspěvky dostává jen menšina populace. V pracovním výkonovém a konzervativním modelu WS je odpovědnost státu nastavena na optimální míru, výše příspěvků je střední a dostává je většina populace.

Poslední dvojice modelů, institucionálně nedistributivní a sociálně demokratický model představuje modely se silnou úlohou státu. Odpovědnost státu je tedy na vysoké úrovni, příspěvky jsou na vysoké úrovni a dostává je celá populace (Potůček, 1995, s. 39).

Tabulka 2 Typologie welfarestate

Název modelu welfarestate (Titmuss)	Název modelu welfarestate (Esping-Andersen)	Kritéria poskytování služeb
Reziduální (USA, část. VB)	Liberální	Individuální pracovní úsilí
Pracovně výkonový (Francie, Holandsko)	Konzervativní	Cílový přístup – více korporativistický, udržení statkových rozdílů
Institucionálně redistributivní (Skandinávie)	Sociálně demokratický	Univerzalistická: všichni platí, všichni získávají

Zdroj: Potůček 1995, s. 39

5.4 Modely welfarestate v ČR a ve Švédsku

Pro účely práce je důležité zařadit Českou republiku a Švédsko do jednotlivých modelů sociální politiky. Jak se však ukáže, toto zařazení (alespoň u České republiky) není tak jednoduché.

Model sociální politiky v České republice je určitým mixem všech uvedených typů. Toto je z části dáno reakcí na socialistickou minulost naší země, ale také na změny společenského systému po roce 1989. V éře socialismu byl pro bývalé ČSSR typický paternalismus ze strany státu a takřka úplné vyloučení ostatních aktérů v oblasti sociální politiky. Důležité je také zdůraznit to, že proti určitým skupinám vystupoval režim represivně. Pokud bychom trvali na tom zařadit model z této epochy podle jedné z typologií, nejvíce by se patrně blížil institucionálně redistributivnímu typu. Po revoluci v roce 1989 však došlo k zásadní transformaci celé společnosti a systému. Tato změna přinesla diferenciaci společnosti, vznik nových sociálních problémů. V reakci na tato fakta se neustále vytváří model, v němž jsou zastoupeny prvky všech výše uvedených typů, přičemž míra zastoupení jednotlivých modelů záleží na populaci, na jejich očekáváních, aktivitách a charakteru. Nelze tedy přesně říci, do kterého typu současný český sociální model zařadit, lze však konstatovat, že se zeslabily prvky nedistributivního státu a posílily prvky výkonových a reziduálních. (Krebs, 2007, s. 53-54). Na základě typologie Esping-Andersena lze vyčlenit ještě tzv. postsocialistický model *welfarestate*, do kterého by Česká republika patřila. Tento se v souvislosti s přechodem na tržní ekonomiku potýká s novými sociálními problémy (chudoba, sociální vyloučení, nezaměstnanost). Charakteristický pro tento model je přechod od

paternalismu k podpoře odpovědného sociálního chování obyvatel (Matějková, Paloncyová, 2002, s. 10).

Potůček označuje švédský *welfarestate* za světově proslulý, protože se mu podařilo zajít nejdále ve snaze zorganizovat sociální služby takovým způsobem, aby byly dostupné všem a aby reagovaly na všechna aktuální i potenciálně možná ohrožení (Potůček, 1995, s. 15-16). Podle Krebse je možné všechny skandinávské státy, tedy i Švédsko chápat jako institucionální (též redistributivní) typ sociálního státu. Ve Švédsku stát a jeho sociální politika roli s hlavní funkcí redistribuce blahobytu zaujímá silnou a naplňuje tak definici institucionálního státu. Z tohoto se může zdát, že švédský sociální systém je velmi podobný tomu v ČSSR. Je však nutné si uvědomit, že sociální aktivity státu v bývalé ČSSR nebyly založeny na demokratickém uspořádání společnosti, naopak sloužil i k diskriminaci určitých jedinců a skupin, což je hlavní rozdíl oproti Švédsku (Krebs, 2007, s. 51).

6. Výzkum

6.1 Výzkumná hypotéza

Tato bakalářská práce se snaží zjistit, zda existuje vztah mezi materiálními podmínkami a zakládáním rodin, Z této snahy se odvíjí znění výzkumné hypotézy.

H_0 : Existuje vztah mezi materiálními, ekonomickými podmínkami a zakládáním rodin.

6.2 Výzkumný vzorek

Žádný z dostupných výzkumů není zaměřen pouze na mladé rodiny a partnery, kteří o založení rodiny uvažují. Eurostat však často nabízí možnost selekce zobrazení dat dle věku, snahou tedy bylo vybrat nejvíce odpovídající věkovou skupinu (relevance dle zjištění v kapitole 3.2 o zakládání rodin). Pokud jsou uvedeny průměrné hodnoty Evropské unie jakožto referenční skupiny, je třeba brát v potaz, že mezi lety 2005 až 2009 byl tento průměr vypočítáván z 27 členských zemí, od roku 2010 pak z 28 členských zemí, kvůli přistoupení Chorvatsku.

Při práci s daty z EuropeanSocialSurvey bylo možné provést selekci žádoucích dat. Výsledky jsou pak zobrazeny pouze pro domácnosti, ve kterých žije základní rodina, tedy dva dospělí a jejich potomci (pokud nějakého mají). Počet respondentů v tomto výzkumu je dostatečný, pohybuje se od 1360 do 3026 respondentů v ČR a od 1497 respondentů v roce 2010 až po 1999 respondentů v roce 2002 ve Švédsku.

6.3 Realizace výzkumu

Relevantní data, jež bylo možné pro výzkum využít, se nacházela v databázi Eurostat.¹⁰ Databáze Eurostatu obsahuje data z velkého množství výzkumů. Pro tuto práci je možné využít výzkum věnovaný přímo kvalitě života. Velkým benefitem této databáze je to, že se jedná o výzkumy mezinárodní, provedené napříč EU, obsažena jsou tak data jak pro Českou republiku, tak pro Švédsko. Výzkumy jsou prováděny každoročně a ve většině zemí jsou nejnovější výsledky z roku 2013. Naopak mezi negativy databáze Eurostat patří to, že nelze již doplnit data, data byla sbírána pro jistý účel (možné zkusení) a v neposlední řadě mění se počet zemí spadajících do EU. Výzkum Eurostatu o kvalitě života je zaměřen na několik oblastí, v kterých proběhly výzkumy na různá témata. Oblastmi, kterými se výzkum zabývá, jsou: materiální životní podmínky, zaměstnání, zdraví, vzdělání, volný čas a sociální interakce, ekonomická a fyzická jistota, vláda a základní práva, životní prostředí a celkové prožití života. Tato práce se věnuje finanční oblasti kvality života (výdělků a respondentova situace na pracovním trhu), oblastí zájmu práce tedy jsou oblasti materiální životní podmínky a ekonomická a fyzická jistota.

Pro analýzu je však je nutné využít dat jiného charakteru, než která nabízí databáze Eurostat. Proto jsou zvolena data z European Social Survey¹¹ (ESS). ESS poskytuje data přímo od respondentů na rozdíl od databáze Eurostat, ve které jsou data již určitým způsobem zpracována. European Social Survey probíhá od roku 2002 vždy po dvou letech a vyjma roku 2006 (bez účasti České republiky) jsou do něj zapojeny obě země důležité pro tuto práci, tedy Česká republika a Švédsko. Tato data přináší výhody i nevýhody. Jedná se o početný výzkumný vzorek (počet respondentů v ČR se pohybuje od 1360 respondentů z České republiky v roce 2002 až po 3026 respondentů z České republiky v roce 2004, ve Švédsku od 1497 respondentů v roce 2010 až po 1999 respondentů v roce 2002), navíc jde o dokumenty vytvořené profesionály, to znamená, že by měly oplývat vysokou kvalitou (Veselý, Nekola, 2007, s. 168). Nevýhodami těchto dat jsou nemožnost dodatečného doplnění potřebných dat, která chybí, možné chyby v původních datech, které výzkumník provádějící sekundární analýzu nemusí být schopen odhalit, či fakt, že analyzovaná data vznikala pro nějaký účel, který je může modifikovat.

¹⁰ Dostupné z: <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

¹¹ Dostupné z: <http://www.europeansocialsurvey.org/data/>

6.4 Metodologie

Snahou této práce je pomocí kvantitativního výzkumu a skrze analýzu sekundárních dat porovnat Českou republiku se Švédskem. Veselý a Nekola o kvantitativním výzkumu říkají, že jde o výzkum, jenž systematicky zkoumá spojitosti mezi měřitelnými veličinami. Kvantitativní výzkum je podle nich založen na tvorbě teorií, formulaci hypotéz, jejich následné verifikaci či falzifikaci na základě statistické analýzy výsledků získaných od dostatečně velké zkoumané populace (Veselý, Nekola, 2007, s. 150). Analýza sekundárních dat je zvolena jakožto výzkumná metoda této práce kvůli výhodám, jež tato metoda poskytuje. Výhodou zvolené metody je především to, že dovolí pracovat s mnohem větším množstvím dat, než by měl autor možnost nasbírat sám (lze provést mezinárodní srovnání vybraných zemí), navíc jde o dokumenty vytvořené profesionály, to znamená, že by měly oplývat vysokou kvalitou (Veselý, Nekola, 2007, s. 168). V potaz však musí být brány i nevýhody této metody. Jsou jimi nemožnost dodatečného doplnění potřebných dat, která chybí, možné chyby v původních datech, které výzkumník provádějící sekundární analýzu nemusí být schopen odhalit. Také musí být brán zřetel na to, že data, jež se budou analyzovat, vznikala pro nějaký účel, který je může modifikovat.

Komparace byla zvolena jako nejvhodnější metoda pro zkoumání podobností a rozdílů mezi zkoumanými jevy. Jak uvádí Ochrana, je důležité si vymezit předmět zkoumání a výzkumné cíle, poté odvodit kritéria srovnávání. V této práci jsou kritérii srovnávání neschopnost čelit nepředpokládaným výdajům, populace s dluhy, schopnost vyjít s penězi, výše ročního výdělku, průměrný věk prvorodiček, průměrný věk žen při narození jejího dítěte, úhrnná plodnost, vliv příjmu domácnosti na počet dětí a vliv hodin strávených v zaměstnání na počet dětí v rodině. Na základě zjištění se pak formulují závěry (Ochrana, 2010, s. 26). Důležitá je také existence celků, které jsou sice svébytné, ale lze je určitým způsobem porovnávat, nesmí tedy mít naprosto odlišný charakter. Tato (ne)srovnatelnost velmi závisí na tom, jak je výzkum koncipován. Leckdy tak jde komparovat poměrně rozmanité entity. Jako hlavní se jeví to, že při komparaci nejsou jednotlivé případy jen popisovány, ale jsou k sobě vztahovány, je zde snaha o vysvětlení a interpretaci rozdílů (Geissler, Mouralová, 2011, s. 171-172).

Švédsko bylo vybráno pro komparaci na základě příkladu dobré praxe. Skandinávské země jsou v oblasti rodinné politiky dávány za vzor, proto může být inspirace na místě. I přes fakt, že celá Evropa, Českou republiku nevyjímaje, dnes čelí

demografickým změnám – nízký přirozený přírůstek obyvatelstva, nízká úhrnná porodnost, stárnutí populace, neustálé prodlužování délky života, je možné se změnami, jež jsou nežádoucí pracovat a jejich vliv oslabit pomocí nastavení především rodinné politiky, ale i jiných sociálních politik, například politiky zaměstnanosti (Komise evropských společenství, 2005, s. 1-3). Tento výzkum sleduje to, jak obyvatelé České republiky a Švédska vnímají svou kvalitu života, a posléze poukáže na to, jak je možné kvalitu života pozitivně ovlivnit změnami v nastavení českého systému výše uvedených politik.

V práci jsou uvedeny i průměrné hodnoty Evropské unie, pro lepší ilustraci situace v České republice a ve Švédsku.

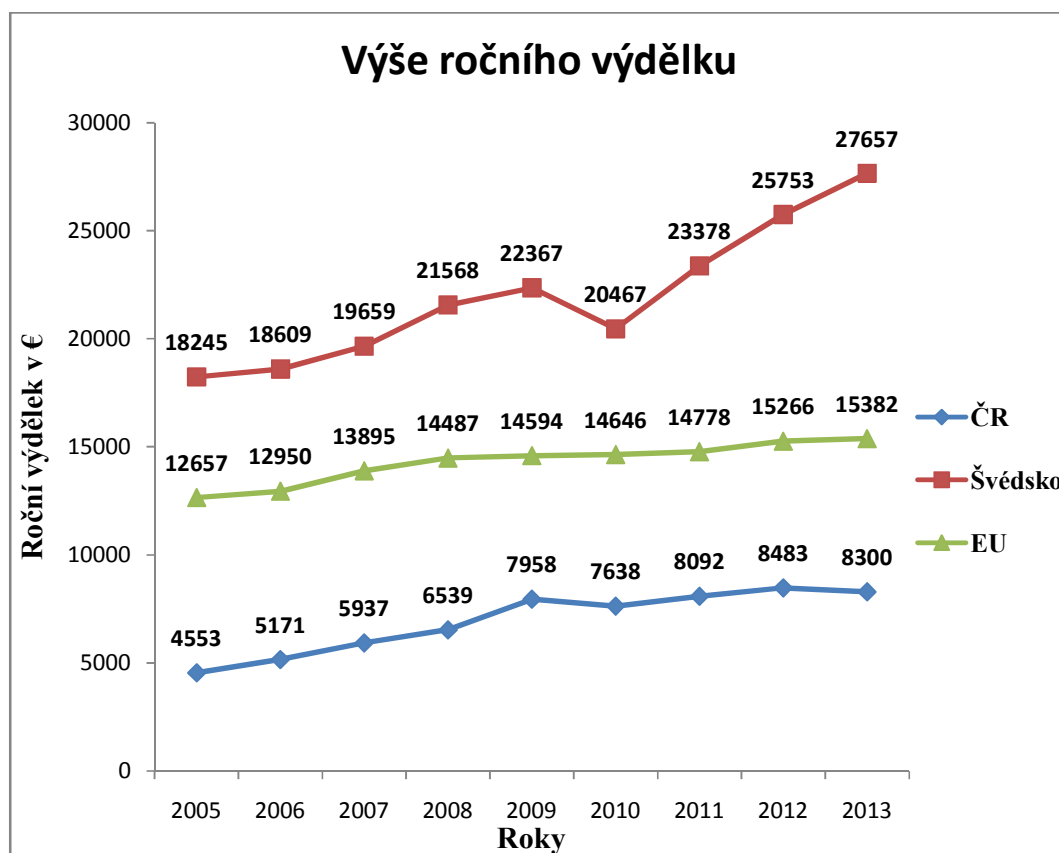
6.5 Deskresearch

Před započítáním analýzy je zapotřebí provést takzvaný deskresearch. To znamená vyhledání, zpracování a vyhodnocení již existujících dat. Na základě tohoto kroku je možné odrazit se dále, neboť tento krok poskytne cenné a důležité podklady pro následovnou analýzu.

Oblastí, na jejíž výsledky se práce zaměří, je oblast materiálních životních podmínek, především finanční situace. Zkoumaným tématem je zde úroveň ročního příjmu, která je vyjádřena mediánem. U některých průzkumů nabízí Eurostat možnost zvolit si skupinu respondentů dle věku. Pro tento graf byla vybrána skupina od 25 let do 49 let, což je nejrelevantnější skupina pro tuto práci především vzhledem k zakládání rodin (viz kapitola 3.2 o zakládání rodin). V roce 2005 byla v České republice tato úroveň u lidí od 25 let do 49 let 4 553 eur za rok, zatímco v roce 2013 to bylo již 8 300 eur za rok. Ve Švédsku v roce 2005 to bylo 18 245 eur, v roce 2013 již 27 657 eur (více graf č. 6).

Z grafu je patrné, že ačkoliv se průměrný výdělek v průběhu času zvyšuje, je hodnota této veličiny v České republice daleko pod hodnotou ve Švédsku. V tomto ohledu je tedy kvalita života v České republice nižší než ve Švédsku. Jako referenční skupina jsou zde průměrné hodnoty Evropské unie. I v porovnání s těmito hodnotami je průměrný roční výdělek v České republice nízký (rovná se 36% průměrného ročního výdělku v EU v roce 2005, a 56% průměrného ročního výdělku v EU v roce 2013). A jelikož je podle Českého statistického úřadu založení rodiny finančně náročné – předpoklad významného snížení příjmu domácnosti, je jistě faktor příjmu velmi důležitým (ČSÚ, 2014).

Graf 6 Výše ročního výdělku

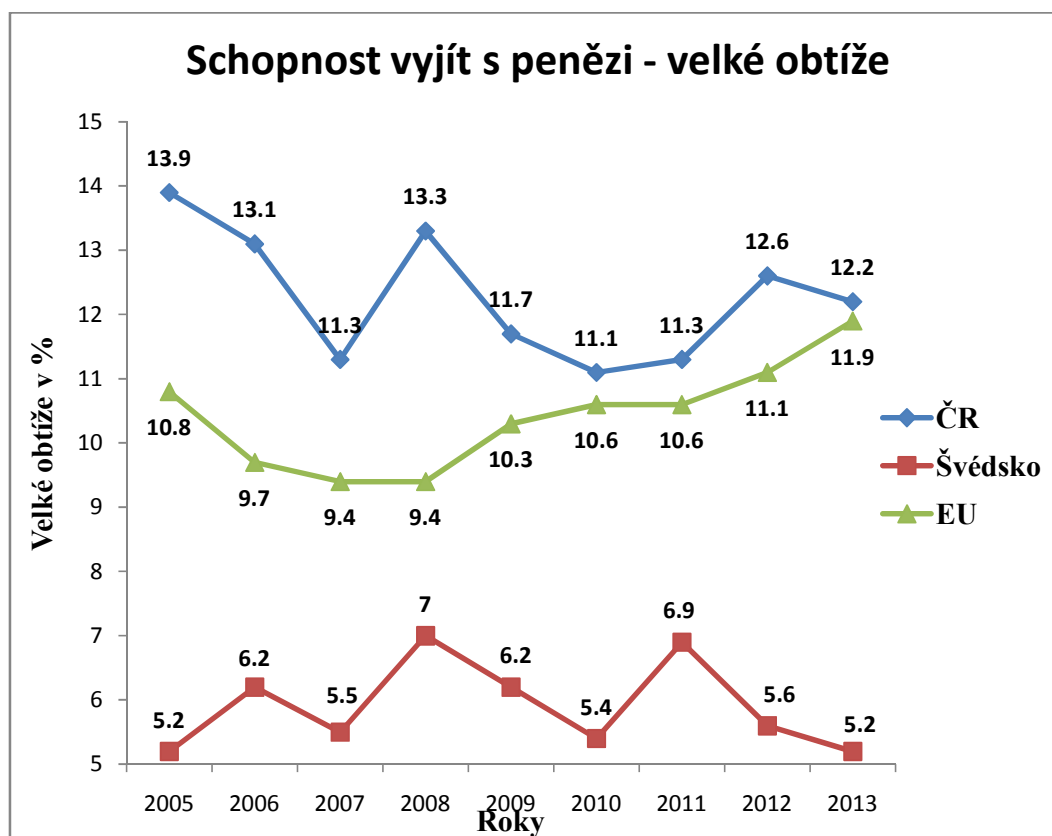

Zdroj: vlastní tvorba na základě dat z databáze Eurostat

Dalším tématem v oblasti materiálních životních podmínek je schopnost vyjít s penězi. V tomto výzkumu měli respondenti možnost vybírat z možností: domácnost vyjde s penězi s velkými obtížemi, s obtížemi, s drobnými obtížemi, poměrně snadno, a poslední variantou bylo snadno.

V následujícím grafu lze vidět, že se čísla v obou zemích v průběhu let pohybují jen minimálně, ve Švédsku jsou hodnoty v roce 2013 na stejné úrovni jako v roce 2005, v České republice jsou dokonce nižší. Jako zarážející však působí fakt, že v České republice je 12,2% populace schopných vyjít s penězi pouze s velkými obtížemi. Sice toto číslo není o mnoho vyšší, než je hodnota průměru EU, ale přesto je to číslo dosti vysoké v porovnání se Švédskem.

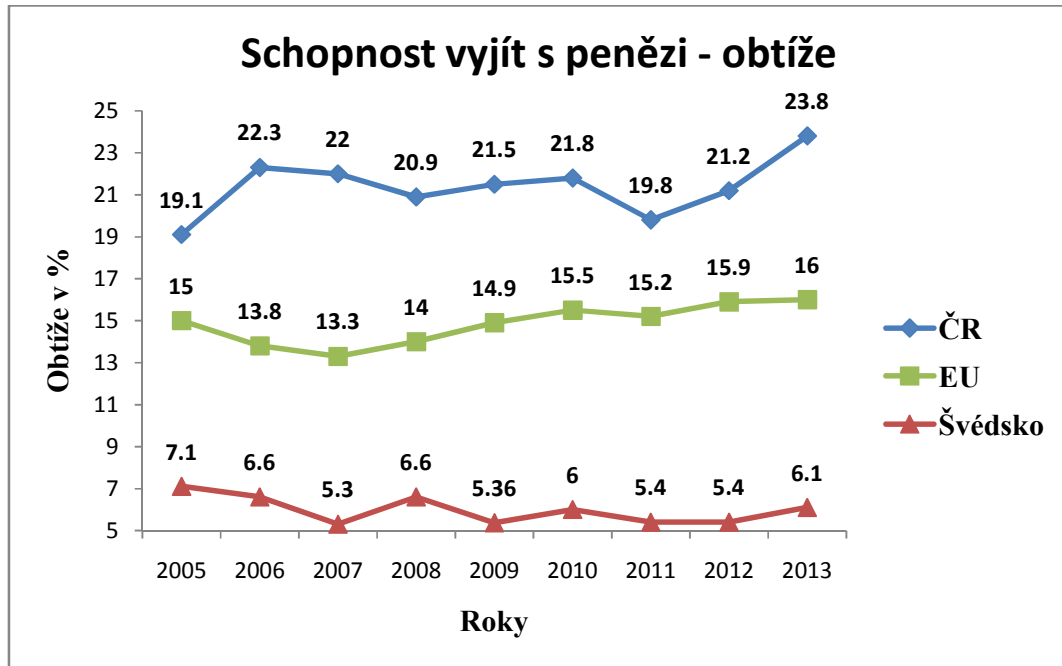
Graf 7 Schopnost vyjít s penězi - velké obtíže

Zdroj: vlastní tvorba dle dat dostupných z databáze Eurostat

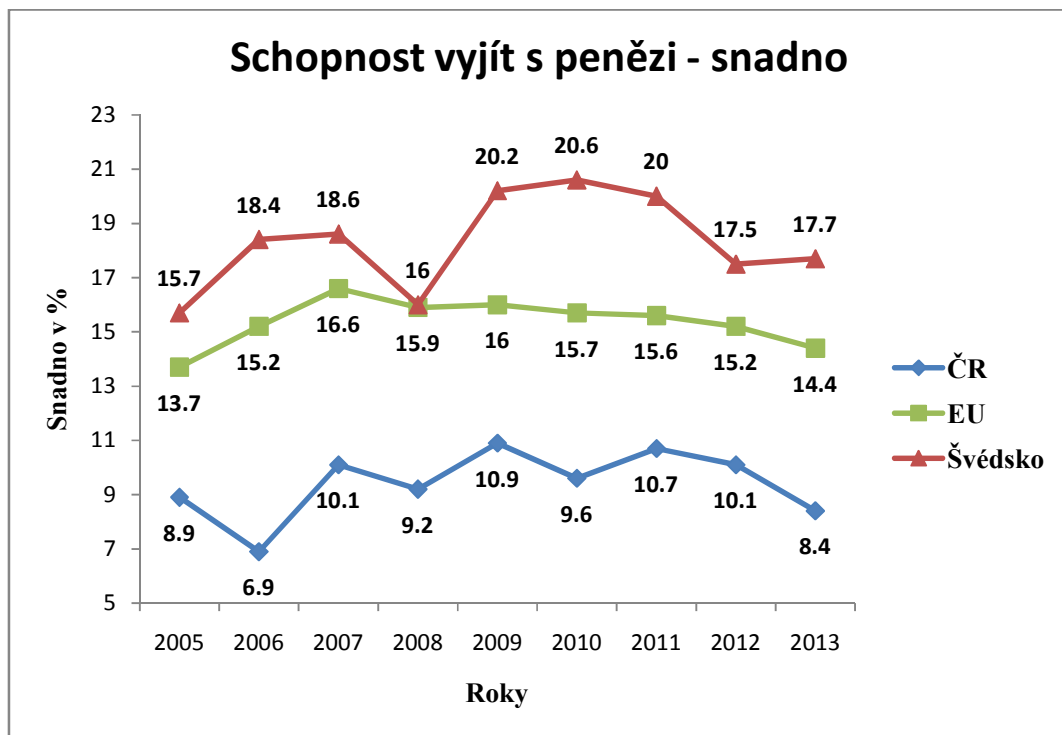
V grafu 8 lze vyčíst, že ze srovnání opět vychází hůře Česká republika. V roce 2013 dokonce v České republice dokážou respondenti vyjít s penězi pouze s obtížemi takřka v jedné čtvrtině případů. Zde je rozdíl velmi markantní, ve stejném období se do této skupiny zařadilo ve Švédsku pouze 6,1% respondentů. Ve zkratce lze říci, že ve všech negativních možnostech, tedy vyjít s penězi s velkými obtížemi, s obtížemi, či s obtížemi drobnými se objevují vyšší čísla u České republiky, zatímco u těch pozitivních možností (vyjít s penězi poměrně snadno a snadno) jsou vyšší hodnoty u Švédska. Pro ilustraci poslouží graf 9, jenž ukazuje schopnost vyjít s penězi snadno, a na kterém je vidět, že vyšší hodnoty jsou u Švédska i u průměru EU. Je však nutné podotknout, že údaje, jak respondenti vyjdou s penězi, jsou na základě subjektivních hodnocení samotných respondentů a mohou tak mít nižší vypovídající hodnotu, než údaje měřitelné objektivně (výše výdělku, dluhy).

Graf 8 Schopnost vyjít s penězi – obtíže

Zdroj: vlastní tvorba dle dat dostupných z databáze Eurostat

Graf 9 Schopnost vyjít s penězi – snadno

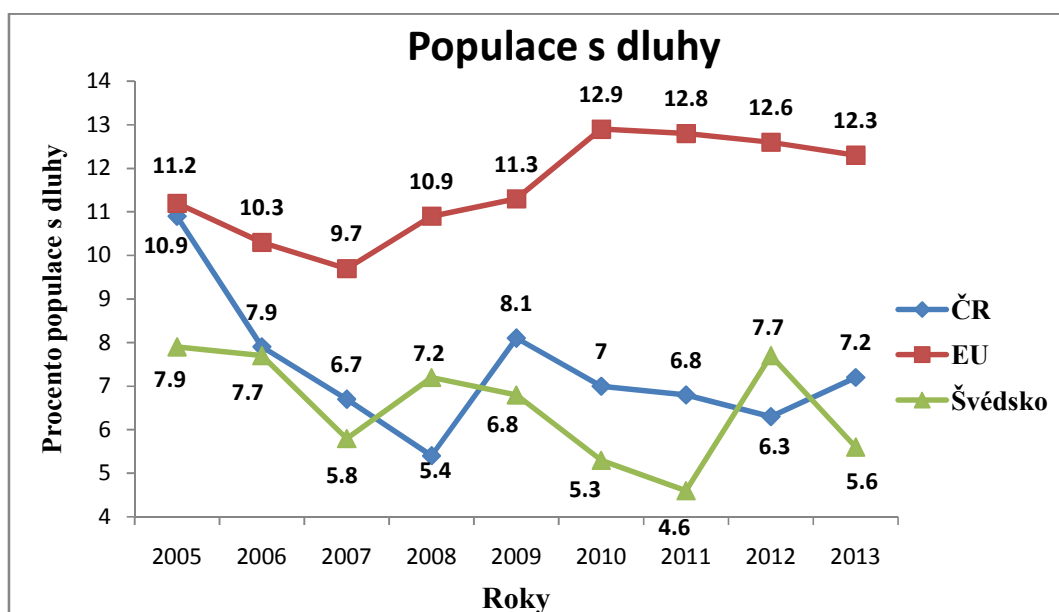

Zdroj: vlastní tvorba dle dat dostupných z databáze Eurostat

Z oblasti materiálních životních podmínek se nyní práce přesune do oblasti ekonomické jistoty. Eurostat v této oblasti provedl výzkum, kterým zjišťoval kolik procent respondentů má v dané zemi půjčku, hypotéku či jiné dluhy a nedoplatky.

V porovnání, které poskytuje graf 10, je vidět, že jsou obě země v nynější době pod průměrem Evropské unie. V letech 2008 a 2012 bylo dokonce ve Švédsku více lidí s dluhy, než jich bylo v České republice. To kontrastuje s předchozím zjištěním, které říká, že obyvatelé České republiky mají problém vyjít se svými penězi. Toto zjištění však může být ovlivněno řadou dalších faktorů jako kupříkladu schopnost vzít si hypotéku atd., což by muselo být předmětem dalšího šetření.

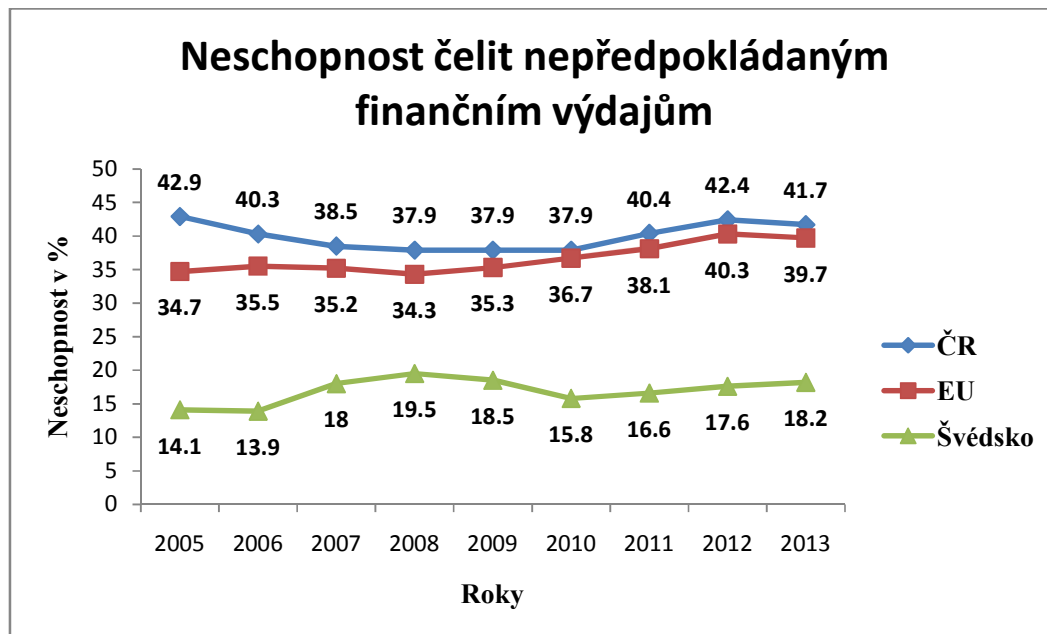
Graf 10 Populace s dluhy

Zdroj: vlastní tvorba dle dat dostupných z databáze Eurostat

Graf, ve kterém jsou uvedena procenta respondentů, kteří nejsou schopni čelit nepředpokládaným finančním výdajům, ovšem uvádí vše na pravou míru. Tedy v tom smyslu, že se hodnoty zjištěné v České republice velmi liší od hodnot švédských, a dokonce mírně převyšují i průměr Evropské unie. Lze tedy říci, že lidé v České republice mají nižší výdělky, hůře s penězi vyjdou, mohou tak hůře čelit nepředpokládaným finančním výdajům, přesto však je zhruba stejné procento lidí zadluženo v České republice i ve Švédsku.

Graf 11 Neschopnost čelit nepředpokládaným finančním výdajům

Zdroj: vlastní tvorba dle dat dostupných z databáze Eurostat

6.6 Analýza

Analýza bude provedena pomocí programu SPSS verze 20. Jelikož cílem práce je zjistit existenci vztahu mezi ekonomickými podmínkami a zakládáním rodin, je nutné provést korelaci.¹² Pro naplnění tohoto cíle je však zapotřebí pracovat s odlišnými daty, než která poskytuje databáze Eurostat. Proto jsou zvolena data z European Social Survey (ESS).

Pro analýzu bylo zapotřebí vybrat jen několik proměnných. Tyto proměnné musely být zvoleny vhodně, proměnné tak byly vybrány na základě jejich objektivnosti a měřitelnosti. Dalším kritériem bylo, aby alespoň jedna proměnná pokrývala oblast zakládání rodin a alespoň jedna materiální oblast kvality života. Data bohužel vznikala pro jiný účel a tak vhodných proměnných není mnoho. Mezi proměnné, s nimiž se při této analýze pracuje, tak patří počet dětí, výše příjmu domácnosti a počet hodin strávených v zaměstnání.

Bakalářská práce v této části operuje s kardinálními proměnnými, je tedy nutné využít Pearsonův korelační koeficient. Dalším předpokladem pro využití Pearsonova korelačního koeficientu je normalita proměnných. Tuto lze prozkoumat také v programu SPSS, tento test je však natolik přísný, že i pokud vyjde, že proměnné

¹² Korelace je statistická metoda, jež ukáže případný vzájemný vztah veličin a jeho sílu.

rozloženy normálně nejsou, nevadí to, pokud tento fakt neopomeneme uvést. V tomto případě tedy proměnné normálně rozloženy nejsou.

Tabulka 3 ukazuje korelaci počtu dětí a výši příjmu domácnosti. Z této tabulky je evidentní, že v obou zemích existuje vzájemný vztah mezi těmito dvěma veličinami. Hodnotu korelace lze ve většině případů nazvat střední, u České republiky v roce 2004 je pak nutné označit ji jako nízkou. Jelikož je hodnota korelačního koeficientu kladná, jedná se o pozitivní závislost, což znamená, že čím vyšší má domácnost příjmy, tím má zpravidla více dětí. Na vědomí však musí zůstat to, že existují sociální skupiny, které se tomuto pravidlu vymykají. Těmito výjimkami mohou být sociálně slabí, imigranti či lidé věřící v boha. V těchto skupinách je často charakteristický vysoký počet dětí navzdory tomu, že příjem domácnosti nedosahuje vysoké úrovně.

Tabulka 3 Korelace počtu dětí a výši příjmu domácnosti

		2002	2004	2006	2008	2010	2012
Hodnota korelačního koeficientu	ČR	0,316	0,198	X	0,305	0,379	0,317
	Švédsko	0,289	0,341	0,327	0,330	0,330	0,303

Zdroj: vlastní tvorba dle dat dostupných z ESS

Tabulka 4 ukazuje hodnoty korelace počtu dětí a počtu strávených hodin v zaměstnání. V této tabulce se nenachází Česká republika, protože u dat pro Českou republiku se nepodařilo zjistit žádnou korelaci (nevyhovující hodnota signifikance). Ve Švédsku se však ukázalo, že vztah mezi výše zmíněnými veličinami existuje. Hodnoty jsou sice nižší než v tabulce 3, ale korelace se zde vyskytuje (nízká až střední hodnota).

Tabulka 4 Korelace počtu dětí a počtu strávených hodin v zaměstnání Švédsko

	2002	2004	2006	2008	2010	2012
Hodnota korelačního koeficientu	0,093	0,069	0,064	0,113	0,119	0,110

Zdroj: vlastní tvorba dle dat dostupných z ESS

Na základě těchto zjištění, je možné konstatovat, že vztah mezi materiální, ekonomickou oblastí kvality života a zakládáním rodin s určitostí existuje. Tento vztah je různě silný. Je tedy možné potvrdit výzkumnou hypotézu – vztah mezimateriálními, ekonomickými podmínkami a zakládáním rodin existuje. Výjimku tvoří Česká republika ve vztahu počtu hodin strávených hodin v zaměstnání a počtu dětí, kdy se tento vztah nepodařilo prokázat.

7. Diskuze

Jelikož je tato práce zaměřená pouze na finanční oblast konceptu kvality života, nelze tak výsledky plně generalizovat, ale určitou vypovídající hodnotu mají. Komparace totiž prokázala, že lidé v České republice mají ve finanční oblasti mnohem nižší kvalitu života než lidé ve Švédsku. Díky tomu, že databáze Eurostatu nabízí možnost selekce respondentů dle věku i dle jiných parametrů (například u domácností to byl počet dospělých a dětí) a díky možnosti pracovat s daty z ESS, byla možnost komparovat přímo cílové skupiny, což byly v tomto případě mladé rodiny, nebo mladé bezdětné páry. Je zřejmé, že kvůli nedostatku finančních prostředků pak titolidé oddalují založení rodiny či v případě mladých rodin početí dalšího dítěte.

Platí tedy, že rodiny nejsou nikterak motivovány k tomu, aby měly více dětí. Jak uvádí Komise evropských společenství: *„Chce-li Evropa zvrátit tendenci k demografickému poklesu, měla by více podporovat rodiny prostřednictvím veřejných politik, které umožní ženám i mužům sladit rodinný a pracovní život. Rodina bude kromě toho dále hrát významnou úlohu, pokud jde o mezigenerační solidaritu. Unie proto musí lépe poznat situaci rodin v jednotlivých členských státech, zejména co se týče zaměstnanosti a příjmů neúplných rodin, přístupu k bydlení, sociálních dávek a péče o seniory.“* (Komise evropských společenství, 2005, s. 1).

Umožnit sladit ženám i mužům rodinný a pracovní život – to je přesně to, co se švédskému sociálnímu systému daří, a co se může český systém přiučit. Jak ale uvádí profesor Paraskewopoulos: *„Pro úspěšnou realizaci takové politiky je nezbytná dobrá infrastruktura, která zaručuje optimální péči o dítě a jeho zaopatření v rámci rodiny i mimo ni během pracovní doby rodičů.“* (Paraskewopoulos, 2009, s. 7). Pro uskutečnění těchto cílů je však zapotřebí celá řada motivujících opatření ze strany státu. Ve Švédsku se tak jedná kupříkladu o poskytnutí vysokých přídavků, dokud jeden z rodičů musí být s malým dítětem doma, pro děti od jednoho roku do dvanácti let, jejichž rodiče studují, musí obce zajistit péči (školky, centra volného času, chůvy), všichni rodiče, kteří mají dítě mladší dvanáct let, mají nárok na zkrácený pracovní úvazek a švédskou zvláštností u skandinávského modelu je pojištění rodičovské dovolené - kompenzace za ztrátu pracovního příjmu a umožnění tak vnímání své pečovatelské role (Paraskewopoulos, 2009, s. 7).

Zde se může vyskytnout problém v trochu odlišném vnímání veřejné péče o dítě. Zatímco ve Švédsku je tato péče normální a rodiny ji hojně využívají, u nás jsou kladně přijímány mateřské školy, „denní matky“ jako existují ve Švédsku, tedy jakési chůvy,

již nikoliv a využití této instituce je vnímáno spíše jako přežitek pro bohaté či jako rodičovské selhání.

Závěr

Tématem této práce byla problematika zakládání rodin v kontextu kvality života, toto spojení a konkrétně vliv kvality života na zakládání rodin je hlavním přínosem této práce. Jednotlivé cíle se podařilo naplnit. Deskripce změny rodiny jakožto instituce byla provedena pomocí různorodých teorií, změna v oblasti zakládání rodin byla popsána na základě dostupných dat, vliv kvality života na zakládání rodin, konkrétně finanční oblasti kvality života byl zkoumán v analytické části práce. Komparace České republiky a Švédska je pak patrná napříč celou prací.

V průběhu práce bylo zapotřebí vybrat pouze jednu oblast kvality života, která bude zkoumána. Touto oblastí se kvůli snadné měřitelnosti a objektivitě stala finanční oblast. Práce tak může být základem pro další rozsáhlejší výzkum propojení kvality života a zakládání rodin, konkrétně výzkum toho, jak kvalita života (všechny její oblasti) ovlivňují zakládání rodin.

Na závěr lze říci, že skandinávský sociální model, konkrétně jeho švédská modifikace, má jako prioritu podporu výdělečně činných rodičů a jejich rodin díky rozvinuté infrastruktuře. Velmi důležitá je ve fungování tohoto systému důsledná realizace zrovnoprávnění pohlaví, a to na všech úrovních společenské i soukromé rodinné dimenze.

Hlavním cílem by tedy mělo být nastolení demografické rovnováhy, což znamená, že by každá žena (v průměru) měla porodit nejméně dvě děti. I když se celá Evropa potýká s demografickými změnami popsanými výše, ukázal vývoj v některých zemích (do nichž Švédsko rozhodně patří), že je tento cíl dosažitelný. Nástroje ve svých rukou třímá rodinná politika a politika zaměstnanosti. Je zapotřebí integrovat otce do rodinného života a matky do života profesního, což by mohlo napomoci k dosažení ideálního stavu a stabilizaci demografické situace.

K dosažení těchto cílů totiž používá každý stát různé nástroje v závislosti na politickém a kulturním pozadí. To však neznamená, že inspirace švédským systémem je od věci.

Shrnutí

Bakalářská práce zabývá se problematikou zakládání rodin v kontextu kvality života. První část je věnována teorii o změně instituci rodiny, změně zakládání rodiny, dále pak kvalitě života a pojmu welfarestate. V druhé části práce je pak provedena analýza vybraných dat týkajících se zakládání rodiny a finanční oblasti kvality života, jakožto vybraného aspektu kvality života. Napříč celou prací je prováděna komparace České republiky a Švédska ve výše zmíněných oblastech.

Summary

The bachelor thesis deals with the issue of the founding families in the context of quality of life. The first part is devoted to the theory about the change of the family, change in the founding families, then quality of life and the term welfare state. In the second part of the thesis is selected data regarding to the founding families and the financial area of QOL, as a selected aspect of QOL, analyzed. Across the work is the Czech Republic and Sweden in the areas mentioned above compared.

Použitá literatura

1. AL-RODHAN, Nayef R.F. *Definitions of Globalization: A Comprehensive Overview and a Proposed Definition*. (online). 2006 (cit. 2015-03-05). Dostupné z: <http://gcsp.ch/content/download/1267/9834/file/Definitions%20of%20Globalization%20-%20A%20Comprehensive%20Overview%20and%20a%20Proposed%20Definition.pdf>.
2. BECKER, Gary S. *Teorie preferencí*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 1997, 350 s. ISBN 80-716-9463-0.
3. BUCHANAN, James M. *Politika očima ekonoma*. Editor Josef Šíma. Překlad Daniela Kratochvílová, Mojmír Hampl. Praha: Liberální institut, 2002, 136 s. ISBN 80-863-8921-9.
4. DRAGOMIRECKÁ, Eva a Pavla ŠELEPOVÁ. *Kvalita života u seniorů - mezinárodní výzkum*. In: HNILICOVÁ, Helena. *Kvalita života: sborník příspěvků z konference, konané dne 25.10.2004 v Třeboni, Kongresový sál hotelu Aurora*. Kostelec nad Černými lesy: Institut zdravotní politiky a ekonomiky, 2004. ISBN 8086625206.
5. ESSC. *Quality of life*. (online). (cit. 2015-01-25). Dostupné z: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/gdp-and-beyond/quality-of-life/data>
6. EUROSTAT. *Multidimensional measurement of the quality of life*. (online). 2011 (cit. 2015-01-25). Dostupné z: http://ec.europa.eu/eurostat/documents/118025/118126/TF3_Final_report_Quality_of_Life.pdf/b4a367e5-3adf-47a6-a66f-d494b4ffcee9
7. François Quesnay. *Library of Economics and Liberty* [online]. [cit. 2015-04-03]. Dostupné z: <http://www.econlib.org/library/Enc/bios/Quesnay.html>
8. HAMPLOVÁ, Dana, Eva MITCHELL a Miluše VÍTEČKOVÁ. *Proměny rodinných a profesních startů*. 1. vyd. Editor Jana Chaloupková. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2010, 167 s. ISBN 978-807-3301-859.
9. HARTL, P., HARTLOVÁ, H. (2000). *Psychologický slovník*. Praha: Portál.

10. HEŘMANOVÁ, Eva. *Koncepty, teorie a měření kvality života*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2012, 239 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), 54. sv. ISBN 978-807-4191-060.
11. KELLER, Jan. *Soumrak sociálního státu*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005, 158 s. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 8086429415.
12. KOMISE EVROPSKÝCH SPOLEČENSTVÍ. Zelená kniha: Nová mezigenerační solidarita jako odpověď na demografické změny. (online). 2005 (cit. 2015-01-25). Dostupné z: <http://www.demografie.info/user/documents/ZKCSjr.pdf>
13. KREBS, Vojtěch. *Sociální politika*. 4., přeprac. a aktualiz. vyd. Praha: ASPI, 2007, 503 s. ISBN 9788073572761.
14. KÜNG, H. Světový étos pro politiku a hospodářství. Praha: Vyšehrad, 2000. ISBN 80-7021-372-2.
15. MATĚJKOVÁ, Barbora a Jana PALONCYOVÁ. Rodinná politika ve vybraných evropských zemích II: syntéza z monografií uvedených ve studii „Rodinná politika ve vybraných evropských zemích I" s ohledem na situaci v České republice. [online]. 2004 [cit. 2015-04-02]. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_139.pdf
16. MILLOVÁ, Katarína. Analýza některých současných teorií celoživotního vývoje. *E-psychologie* [online]. 2009, roč. 3, č. 4, s. 45-54 [cit. 2015-03-26]. Dostupné z: <http://e-psycholog.eu/pdf/milova.pdf>
17. MITCHELL, Eva. Typologizace sociálního státu v díle G. Esping-Andersena. *Socioweb* [online]. 2010 [cit. 2015-04-02]. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=337&lst=121>
18. MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. Ilustrace Vladimír Jiránek. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, 311 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), 38. sv. ISBN 80-864-2958-X.
19. OCHRANA, František. *Metodologie vědy: úvod do problému*. 1. vyd. V Praze: Karolinum, 2010, 156 s. ISBN 978-80-246-1609-4.
20. PARASKEWOPOULOS, Spiridon. Rodičovská péče o děti a politika zaměstnanosti: Kolize nebo komplementarita?. (online). 2009 (cit. 2015-01-25). Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/6607/6_Spiridon_Paraskewopoulos_CZ.pdf

21. POTŮČEK, Martin. *Sociální politika*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakl., 1995, 142 p. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), sv. 7. ISBN 80-858-5001-X.
22. POTŮČEK, Martin. *Veřejná politika*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2005, 399 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), 35. sv. ISBN 80-864-2950-4.
23. Projekce obyvatelstva České republiky do roku 2050. *Demografie* [online]. [cit. 2015-04-04]. Dostupné z: http://www.demografie.info/?cz_prognozyprojekcecr=
24. *Qualityofliferesearch: aninternationaljournalofqualityoflifeaspectsoftreatment, care and rehabilitation*. ISBN 0962-9343.
25. SHORTER, E. 1975. *TheMakingoftheModernFamily*. New York: Basic Books
26. *Scholagerontologica*. 1. vyd. Editor Pavel Mühlpachr. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2005, 314 s. ISBN 80-210-3838-1.
27. SVOBODOVÁ, L. Kvalita pracovního života: Změny ve světě práce, modely, indikátory. (online). 2006 (cit. 2015-01-24). Dostupné z: http://kvalitazivota.vubp.cz/prispevky/sbornik_kvalita_pracovniho_zivota.doc
28. SVOBODOVÁ, L. Kvalita života. (online). 2009 (cit. 2015-01-24). Dostupné z: http://kvalitazivota.vubp.cz/prispevky/soudoba_sociologie_II_kvalita_zivota-svobodova.doc
29. *The quality of life model*. University Toronto, Canada. (cit. 2015-01-24). Dostupné z: http://sites.utoronto.ca/qol/qol_model.htm
30. VAŽUROVÁ, Helena, MÜHLPACHR, Pavel. Kvalita života. Brno: MU v Brně, 2005. ISBN 80-210-3754-7.
31. VEČEŘA, Miloš. *Sociální stát: východiska a přístupy*. 2., upravené vyd. Praha: Sociologické nakl., 2001, 112 p. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), sv. 4. ISBN 80-858-5016-8.
32. VEENHOVEN, R. Fourqualitiesoflife. (online). 2006 (cit. 2015-01-24). Dostupné z: <http://www2.eur.nl/fsw/research/veenhoven/Pub2000s/2006f-full.pdf>
33. VESELÝ, Arnošt a Martin NEKOLA. *Analýza a tvorba veřejných politik: přístupy, metody a praxe*. Vyd. 1. Praha: SLON, 2007, 407 s. Studijní texty, 40. ISBN 978-808-6429-755.

34. VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I. (1998). Aplikovaná sociální psychologie I. Praha: Portál.
35. Založení rodiny je ekonomicky náročné. In: *Český statistický úřad* (online). 2014 (cit. 2015-01-25). Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/tz.nsf/i/zalozeni_rodiny_je_ekonomicky_narocne_20140507

Zdroje dat

ČSÚ – <https://www.czso.cz/>

ESS – <http://www.europeansocialsurvey.org/data/>

Eurostat – <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

Seznam příloh

Grafy

Graf 1 Průměrný věk prvorodiček v ČR.....	15
Graf 2 Průměrný věk žen prvorodiček – srovnání	16
Graf 3 Průměrný věk ženy při narození jejího dítěte v ČR	17
Graf 4 Průměrný věk žen při porodu - srovnání	17
Graf 5 Úhrnná plodnost	18
Graf 6 Výše ročního výdělku	36
Graf 7 Schopnost vyjít s penězi - velké obtíže.....	37
Graf 8 Schopnost vyjít s penězi – obtíže	38
Graf 9 Schopnost vyjít s penězi – snadno.....	38
Graf 10 Populace s dluhy.....	39
Graf 11 Neschopnost čelit nepředpokládaným finančním výdajům	40

Obrázky

Obrázek 1 Model kvality života Centra pro podporu zdraví Univerzity Toronto	23
Obrázek 2 Model čtyř kvalit života.....	24
Obrázek 3 Model kvality života pracovníků kanadské armády	24
Obrázek 4 Indikátory kvality života pro Evropskou unii	26

Tabulky

Tabulka 1 Základní charakteristiky tradiční, moderní a postmoderní rodiny.....	20
Tabulka 2 Typologie welfare state	31
Tabulka 3 Korelace počtu dětí a výší příjmu domácnosti	41
Tabulka 4 Korelace počtu dětí a počtu strávených hodin v zaměstnání Švédsko.....	41